

Uloga odjeće kao statusnog simbola na primjeru analize narodne nošnje područja Cernik

Vincetić, Kata

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:781699>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno - tehnološki fakultet
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Kata Vincetić

**ULOGA ODJEĆE KAO STATUSNOG SIMBOLA
NA PRIMJERU ANALIZE NARODNE NOŠNJE
PODRUČJA CERNIK**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno - tehnološki fakultet
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Kata Vincetić

**ULOGA ODJEĆE KAO STATUSNOG SIMBOLA
NA PRIMJERU ANALIZE NARODNE NOŠNJE
PODRUČJA CERNIK**

Diplomski rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončič, doc.

Zagreb, rujan 2019.

University of Zagreb
Faculty of Textile Technology
Institute of Textiles and Clothing Design

Kata Vincetić

**THE ROLE OF CLOTHING AS STATUS SYMBOL
BASED ON THE FOLLOWING EXAMPLE OF THE FOLK COSTUMES ANALYSIS
FROM THE CERNIK AREA**

Master's thesis

Mentor: Katarina Nina Simončič, PhD

Zagreb, September 2019.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Kata Vincetić

Datum i mjesto rođenja: 3.12.1986., Nova Gradiška

Studijske grupe i godina upisa: Tekstilni i modni dizajn, smjer Teorija i kultura mode, akademska godina 2016./2017.

Lokalni matični broj studenta: 10805

PODACI O RADU

Naslov na hrvatskom jeziku: Uloga odjeće kao statusnog simbola na primjeru analize narodne nošnje područja Cernik

Naslov rada na engleskom jeziku: The role of clothing as status symbol based on the following example of the folk costumes analysis from the Cernik area

Broj stranica: 67

Broj priloga: 21

Datum predaje rada:

Članovi povjerenstva: 1. Dr. sc. Irena Šabarić, doc.

2. Dr. sc. Renata Hrženjak, doc.

3. Izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončič, doc.

4. Izv. prof. art. Koraljka Kovač Dugandžić, zamjenik člana/ica

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. _____

2. _____

3. _____

Datum obrane rada:

Broj ECTS bodova:

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva: 1. _____

2. _____

3. _____

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod nazivom

Uloga odjeće kao statusnog simbola na primjeru analize narodne nošnje područja Cernik

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Kata Vincetić

(ime i prezime studenta)

(potpis)

Zagreb, _____

ULOGA ODJEĆE KAO STATUSNOG SIMBOLA NA PRIMJERU ANALIZE NARODNE NOŠNJE PODRUČJA CERNIK

SAŽETAK

Arheološki nalazi iz mlađeg kamenog doba dokaz su postojanja civilizacije na tlu područja Cerniku. U elementima narodne nošnje vidljivi su utjecaji rimske kulture, različitih razdoblja kao naprimjer baroka. Uz proučavanje narodne nošnje veže se 18. stoljeće, sve do početka 20. stoljeća. Od antike preko Rimskog Carstva do danas vidljivi su zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši. U prošlosti su pisani pod tim nazivima dok se u sadašnjosti pojavljuju u drugačijem kontekstu. Kroz proučavanje narodne nošnje u pojedinim elementima mogu se iščitati zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši. Prenoseći se usmenom predajom, jasno su označavali status u društvu.

Smještajući temu diplomskog rada u vremenske i prostorne okvire, na primjerima citiranja različitih publikacija te kazivanjima kazivača i kazivačica, pokušat ću dokazati prisutnost zakona protiv raskoši ili zakona o raskoši kao statusnih simbola u narodnim nošnjama.

Ključne riječi: Cernik, antimoda, zakoni o raskoši, narodna nošnja, *rubina*, *opanci*.

THE ROLE OF CLOTHING AS STATUS SYMBOL BASED ON THE FOLLOWING EXAMPLE OF THE FOLK COSTUMES ANALYSIS FROM THE CERNIK AREA

SUMMARY

Cernik area holds many evidence of existing Early Stone Age civilization through archeological discoveries. Folk costumes have various elements of Roman culture and other different periods, like Baroque for example. Studies go from the 18th century up to the beginning of the 20th century. From the antique period to present we can trace evidence of all categories sumptuary laws. Today we see them in different context. Analysing folk costumes in certain elements those laws can be seen regulating sumptuosity, against it and of it. They were spread by word of mouth clearly pointing social status.

Setting my thesis in time and place frame, using quotes from diverse publications along with authentic storytellers, I am going to establish different sumptuary laws as status symbols regarding folk costumes.

Keywords: Cernik, anti-fashion, sumptuary laws, folk costume, *rubina* - type of folk costume, *opanci* (*opanak* is a type of traditional leather shoe)

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Općina Cernik; zemljopisno i povijesno podrijetlo	4
3. Narodna nošnja kao pojam antimode: teorijska razmatranja i utjecaji	9
4. <i>Zakoni protiv raskoši</i> ili <i>zakoni o raskoši</i> ; njihovo stavljanje u kontekst „nepisanih“ pravila narodne nošnje	18
5. Narodna nošnja u primjeru „nepisanih“ pravila kao oznaka statusnoga simbola	26
5.1. Ženska narodna nošnja	30
5.2. Muška narodna nošnja	46
5.3. Obuća	49
6. Zaključak	51
7. Literatura	54
7.1. Elektronički izvori	57
7.2. Vizualni izvori	58

1. Uvod

U diplomskom radu teritorijalno će biti istraženo područje općine Cernik. Taj dio izabran je zbog blizine autoričinog rodnog mjesta Nove Gradiške te povezanosti s Cernikom. Na arheološkom nalazištu Slavča, na području Cernika pronađeni su ostaci mlađeg kamenog doba. Prisutnost različitih civilizacija i naroda ostavila je vidljive tragove, što u običajima, gastronomiji, govoru, a što u odijevanju. U narodnoj nošnji područja Cernika vidljivi su elementi rimske kulture te različitih razdoblja. Od antike preko Rimskog Carstva do danas prisutni su zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši pisani u prošlom vremenu, a u nekoliko stoljeća unazad prenošeni usmenim putem. Kroz proučavanje narodne nošnje u pojedinim elementima mogu se iščitati zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši. Prenosili su se usmenom predajom te su jasno označavali status u društvu.

U naslovu 2. *Općina Cernik; zemljopisno i povijesno podrijetlo* objasniti će se podrijetlo Slavonije. Knjiga Tomislava Đurića pod nazivom *Iz prošlosti novogradiškog kraja* (1991.) sadrži povijest kraja od najstarijih vremena do kraja 2. svjetskog rata. Uz Đurićevu knjigu koristit će se knjiga *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika* (1980.), autora Julija Jančule. U njoj Jančula piše o prošlosti Cernika te njegovim stanovnicima. Uz Općinu Cernik, koja je u 18. stoljeću pripadala Provincijalu, navest će se grad Nova Gradiška koji je pripadao Vojnoj krajini.

U dijelu rada pod nazivom 3. *Narodna nošnja kao pojam antimode: teorijska razmatranja i utjecaji* koristit će se knjiga *Modus vivendi; Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi* (2014.), autorice Ivane Biočina. Autorica piše o pojmovima moda i antimoda te teoretičarima koji se vežu uz ta dva pojma. Kroz citiranje teksta Vjere Bonifačić *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih* upoznat ćemo se s pojmom narodna nošnja te kako su različiti povijesni događaji imali na nju utjecaj. Detaljniji uvid u povijesna događanja te utjecaj narodne nošnje na građanski sloj dat će knjiga *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* (2012.) Katarine Nine Simončić. Aleksandra Muraj u tekstu *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkog tekstilnog umijeća* (2006.) piše o napuštanju narodne nošnje na prostoru današnje Republike Hrvatske. Zbog takve tematike, navedeni tekst će biti jedan od citiranih u diplomskom radu. Tekst pod nazivom *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Likića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloj kugi“ na području Brodskog posavlja* (2016.), autorice Karoline Lukač bit će važan izvor informacija jer u njemu autorica piše o Lukićevom viđenju

propadanja sela i naroda, odnosno negativnim procesima koji su utjecali na svjetonazor i demografske promjene.

U dijelu diplomskog rada pod nazivom *4. Zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši; njihovo stavljanje u kontekst „nepisanih“ pravila narodne nošnje* glavni izvor bit će tekst Katarine Nine Simončić *Prilog poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj* (2014.). U njemu Simončić kroz povijesni pregled na primjeru odjevnih oblika i artefakata analizira širu društvenu ulogu zakona protiv raskoši ili zakona o raskoši. Knjigom *Narodna nošnja Hrvatske* (1975.) Jelke Radauš Ribarić krenut će se s primjerima narodne nošnje kao statusnog simbola.

Uz knjigu autorice Radauš Ribarić u naslovu *5. Narodna nošnja u primjerima „nepisanih“ pravila kao oznaka statusnog simbola* koristit će se i knjige Vesne Kolić Klikić. U knjigama *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* (2007.) i *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* (2015.) autorica daje detaljne opise narodnih nošnji. Dio narodne nošnje činila je posebna vrsta obuće, o kojoj će kasnije biti riječ. U citiranju važnih podataka pomoći će tekst Aide Brenko *Obuća i njezino značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj* (2006.). Citirani ili navedeni djelovi potkrijepit će se kazivanjima kazivača i kazivačica.

Na području Općine Cernik naišlo se na poteškoće pri pronalasku kazivača i kazivačica. U mjestima Golobrdac, Opršinc, Sinlije nema stanovništva, a u Podvrškom žive osobe nemaju sjećanja o narodnim nošnjama. U ostalim dijelovima Općine Cernik kazivači i kazivačice nosili su narodnu nošnju u djetinjstvu, do udaje ili se samo sjećaju narodnih nošnji svojih roditelja. U diplomskom radu bit će korištena kazivanja:

- Mikić, Terezije (u daljnjem tekstu K 1), rođene 1937. godine u Baćin Dolu;
- kazivačice (u daljnjem tekstu K 2), rođene 1940. godine u Baćin Dolu;
- Valešić, Marina (u daljnjem tekstu K 3), rođenog 1947. godine u Banićevcu;
- Kumić, Magdalene (u daljnjem tekstu K 4), rođene 1934. godine u Cerniku;
- Bakunić, Ane (u daljnjem tekstu K 5), rođene 1925. godine u Opatovcu. 1940. godine udala se u Giletince.

- Šarić, Reze (u daljnjem tekstu K 6), rođene 1936. godine u Opatovcu;
- Kumić, Hermine (u daljnjem tekstu K 7), rođene 1940. godine u Šagovini Cerničkoj;
- Grgić, Marije (u daljnjem tekstu K 8), rođene 1935. godine u Šagovini Cerničkoj;
- Matošević, Ljube (u daljnjem tekstu K 9), rođene 1941. godine u Šagovini Cerničkoj;
- Gazibarić, Stanislave (u daljnjem tekstu K 10), rođene 1928. godine u Podvrškom. Udala se u Golobrdac, a od 1964. godine živi u Šumetlici.
- Rosić, Milana (u daljnjem tekstu K 11), rođenog 1967. godine. Živi u Novoj Gradiški. U knjizi *Hrvatske narodne nošnje – Croatian national Costumes* (2001.) s Ivicom Ivankovićem i Vladimirom Šimunovićem surađuje na prikazu narodnih nošnji Brodsko – posavske županije.
- Vincetić, Zvonka (u daljnjem tekstu K 12), rođenog 1947. godine u Erdutu. Iz Erduta se preselio u Giletince pa u Novu Gradišku gdje živi i danas. Zvonko Vincetić, otac je autorice istraživanja Kate Vincetić.
- Matoković, Dubravke, prof., rođene 1973. godine. Živi u Požegi. Viša kustosica etnološkog odjela u Gradskom muzeju Požega.

Diplomski rad će sadržavati fotografije narodnih nošnji koje se nalaze u privatnom vlasništvu. U razgovorima s kazivačima i kazivačicama niti jedan od prikazanih dijelova narodnih nošnji nije se našao u nekoj od ranije spomenutih knjiga u ovom diplomskom radu.

2. Općina Cernik; zemljopisno i povijesno podrijetlo

Teritorijalno, Općina Cernik¹ nalazi se u Slavoniji. Đurić u knjizi *Iz prošlosti novogradiškog kraja* piše o nazivu Slavonije. „Područjem od istarske Raše do dalmatinske Cetine, od Jadrana i Vrbasa upravljao je knez Borna, a ostalim današnjim slavonskim područjem knez Ljudevit. Dok se u Borninoj oblasti stalo afirmirati hrvatsko ime i formirati hrvatska država, u Ljudevitovoj se oblasti održalo staro slavensko ime i narod se prozvao Slovincima, a zemlja Slovinje. Od toga su imena Mađari kasnije načinili izraz Slavonija, a Turci – Slovinje, Slavin.“² Slavonija je, za vrijeme vladavine Arpadovića (1102. – 1301.) bila podijeljena na osam županija: zagrebačku, zagorsku, varaždinsku, križevačku, virovitičku, valpovačku, srijemsku i požešku.³ „Među najznačajnija srednjovjekovna mjesta u Slavoniji ubrajao se Cernik iznad Nove Gradiške. Cernički kraj bio je nastanjen još u mlađe kameno doba o čemu svjedoče brojni nalazi na brdu Slavča, koje se nalazi iznad Cernika s jedne i Nove Gradiške s druge strane. U predturskom razdoblju Cernik se spominje i 1387. godine, kada se u njegovoj blizini odigrala bitka između pristaša Ladislava Dračkog-Napuljskog i njegova konkurenta na ugarsko-hrvatsko prijestolje, Sigismunda.“⁴

„Općina Cernik formirana je 1993. godine i u svom sastavu ima 11 naselja. Cernik je središte općine, a naselja u sastavu općine su: Baćin Dol⁵, Banićevac⁶, Giletinci⁷, Golobrdac⁸, Opatovac⁹, Opršinc¹⁰, Podvrško¹¹, Sinlije¹², Šagovina Cernička¹³ i Šumetlica¹⁴.“¹⁵ Podvrško se nalazi na južnim predjelima Psunja. Prvi put se spominje 1264. godine.¹⁶ „Područje

¹ **Općina Cernik**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/osnovni_podaci.html 21.5.2019.

² Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., str. 23.

³ Đurić 1991:24.

⁴ Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., str. 32. - 33.

⁵ **Baćin Dol**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/bacindol.html> 21.5.2019.

⁶ **Banićevac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/banicevac.html> 21.5.2019.

⁷ **Giletinci**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/giletinci.html> 21.5.2019.

⁸ **Golobrdac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/golobrdac.html> 21.5.2019.

⁹ **Opatovac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/opatovac.html> 21.5.2019.

¹⁰ **Opršinc**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/oprsinac.html> 21.5.2019.

¹¹ **Podvrško**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/podvrsko.html> 21.5.2019.

¹² **Sinlije**, vidi elektronički izvor: <http://www.cernik.hr/sinlije.html> 21.5.2019.

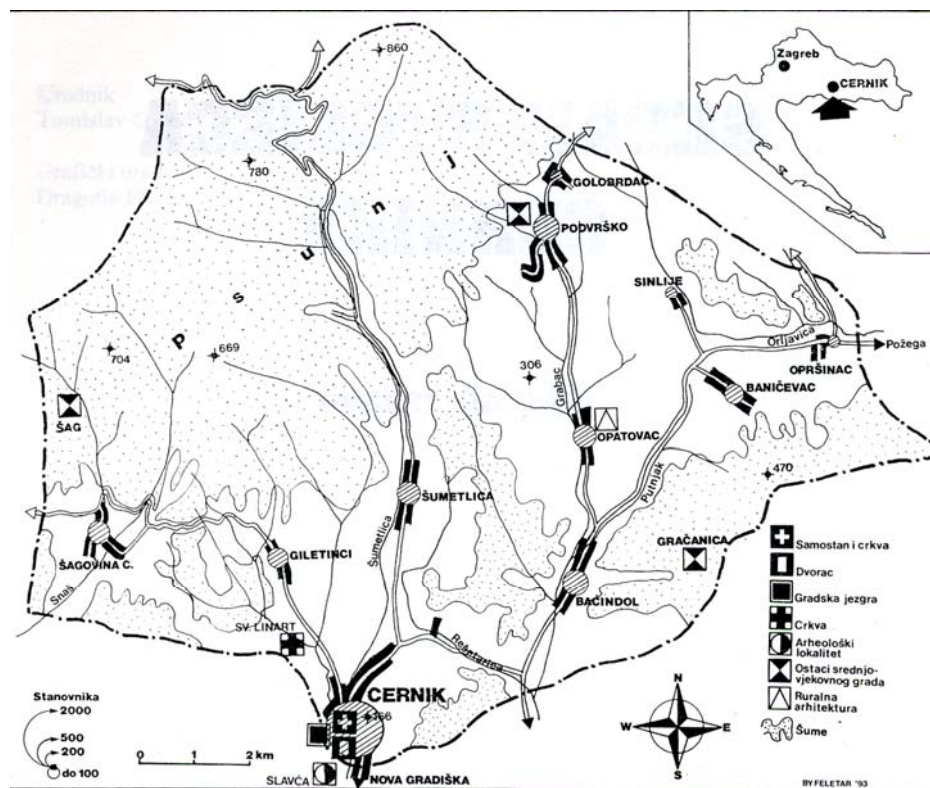
¹³ **Šagovina Cernička**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/cernicka_sagovina.html 21.5.2019.

¹⁴ **Šumetlica**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/sumetlica.html> 21.5.2019.

¹⁵ **Općina Cernik**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/osnovni_podaci.html 21.5.2019.

¹⁶ Đurić 1991:43.

današnjeg sela Opatovac nalazilo se u vlasništvu rudinske opatije, iznad susjednog vrha Čečavca. Opatovački kraj zvao se nekada Lipina, po potoku Lipini.¹⁷

Položaj Cernika i pregled kulturno-povijesnih spomenika Cerničke općine

Slika 1. Općina Cernik. Slika preuzeta iz knjige *Sedam stoljeća Cernika: zbornik radova*, Cernik, 1994., str. 4.

Jančula u knjizi *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika* piše kako samostanska kronika pisana u 18. stoljeću navodi da je Cernik dobio ime po potoku koji ga protječe.¹⁸ „Da se taj potok tada zaista zvao Cernik, svjedoči i Reljković, kad u svom *Satiru* pjeva o Slavoniji:

Još te druge vode natapaju,

hranu melju i ribu davaju:

Pakra, Cernik, Crnac i Orjava.

¹⁷ Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., str. 34.

¹⁸ Jančula 1980:30.

Čini se da su taj potok tako zvali najviše Posavci zato što je k njima tekao iz Cernika. No u tom slučaju potok je dobio ime po mjestu, a ne mjesto po potoku. U dokumentima iz 13. i 14. stoljeća isti se potok zove Prvča.¹⁹ U dokumentima pisanim pomađarenim latinskim jezikom mjesto Cernik piše se koji put kao i potok Crnac južno od Vrbove. Cernik je prvi put zabilježen u obliku *Chernuk: 1363. nobiles de Chernuk*, plemići Cernički (...)²⁰ U poglavlju pod nazivom *Plemićke obitelji u Cerniku i okolici* Julije Jančula piše kako se predturski Cernik ističe kao naselje u kojem je živjelo više hrvatskih plemićkih obitelji proizašlih iz jednog od starih hrvatskih plemena. „Te su obitelji, izgleda i osnovale Cernik kao hrvatsko naselje. Kad je to bilo, ne zna se. Da li u samoj prvotnoj seobi ili u onoj drugoj povratnoj kada su se Hrvati, nahrupivši najprije svom silom u južne strane, širili natrag s juga prema sjeveru, ili još kasnije. Bit će da su ti plemenski, odnosno plemićki rodovi dali Cerniku i ime, jer nije vjerojatno da je hrvatski Cernik naslijedio ime nekog starijeg rimskog mjesta (Inicerum) kao na primjer Sisak (Siscia).“²¹

U knjizi *Popis sandžaka Požega 1579. godine*, u *Predgovoru* piše kako su, područje istočne Hrvatske, Osmanlije²² osvajale od početka pa do sredine 16. stoljeća – dakle pedesetak godina. „Osijek je pao 1526. godine, Ivankovo, Đakovo, Gradiška, Brod, Pleternica, Našice, Cernik i druga mjesta 1536. godine. Prije turskih osvajanja Slavonija je bila podijeljena na županije, kotare i općine. Osmanlije su osvojile Slavoniju u naponu svoje moći i kada su već izgradili svoj sustav vlasti i uprave, promijenili su ga u Slavoniji i uveli sustav upravne podjele na sandžake²³, kadiluke²⁴ i nahije (prva polovica 16. stoljeća).“²⁵ „Negdje krajem 16.

¹⁹ Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., citirani dio na str. 30.

²⁰ Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., str. 30.

²¹ Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., str. 38.

²² „Poznato je da je osmanska vojska do kraja 16. stoljeća zaustavljena u daljnjim osvajanjima na zapadu te se time granica Osmanskog Carstva utvrdila u prostoru između Drave i Save, nešto zapadnije od Virovitice i Čazme prema rijeci Ilovi i Savi do Petrinje, Dubovca, Slunja, Drežnika te do Zrmanje. Dakako, pod Turskom je bila i sva Bosna i Hercegovina te istočna i središnja Ugarska.“

Sršen, S. (ur.), *Popis sandžaka Požega 1579. godine; Defter-i Mufassal-i Liva-i Pojega 987.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2001., str. 7.

²³ „Pašaluci su se dijelili na sandžake. Bosanski je pašaluk krajem 16. stoljeća imao 8 sandžaka: bosanski, hercegovački (mostarski), kliški (livanjski), lički, bihački, cernički, zvrnički i požeški. Najmanja upravna jedinica zvala se nahija (općina).“

Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., str. 117

²⁴ „Kadiluk je bio upravna jedinica koja nalazi sela između sandžaka i nahije. Ime je dobila po zvanju kadije. Kadije su prije svega bili prvenstveno predstavnici pravosuđa, te je kadiluk bio jedinica sudskog uređenja.“

Sršen, S. (ur.), *Popis sandžaka Požega 1579. godine; Defter-i Mufassal-i Liva-i Pojega 987.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2001., str. 8.

²⁵ Sršen, S. (ur.), *Popis sandžaka Požega 1579. godine; Defter-i Mufassal-i Liva-i Pojega 987.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2001., str. 7.

ili početkom 17. stoljeća (između 1590. i 1607. godine) sjedište sandžaka preneseno je iz Pakraca u Cernik i ondje je ostalo do oslobođenja.²⁶ Đurić u knjizi *Iz prošlosti novogradiškog kraja* piše kako je osnivanje sandžaka u Cerniku značilo procvat za to mjesto.²⁷ Jančula u svojoj knjizi *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika* piše kako je general Capraro 14. svibnja 1688. godine dao Cernik srušiti sa zemljom i spaliti sve kuće, oko 1000 kuća, zajedno s tvrđavom. Stanovnici su se preselili u Požegu.²⁸ „O nevoljama Cerničana preseljenih u Požegu piše neki sugovornik očevidac: Žalosnu i prežalosnu sliku pruža nam taj jadni narod u Požegi. Množina kola natovarenih miješaju se amo tamo. Jedni se penju na brda, drugi se kreću stazama. Ovdje vidiš žene na natovarenu konju, drugu gdje na plećima nosi dvoje djece, tamo dalje vidiš čovjeka gdje nosi bolesna, a drugi opet majku, slabu i svu izvan sebe od tuge. Nježna i mala dječica plaču... razbiše se, hodajući po kamenu, slabe nožice.“²⁹ Jančula piše kako je, prema popisu iz 1688. godine, Cernik imao 715 duša. „Da su turske kuće u Cerniku ostale čitave, sigurno bi se u njih uselilo mnogo više došljaka. Ipak je Cernik i tada imao veći broj stanovnika nego druga sela tog područja. Zato je ostao trgovište i središte područja. Najmanja sela bila su sjeverno od Cernika, jer je tu bilo mnogo muslimana koji su napustili sve svoje i pobjegli u Bosnu.“³⁰ Uspon Cernika završava 1687. godine protjerivanjem Turaka iz Slavonije, a kasnije izgradnjom novog mjesta, Nove Gradiške.³¹

„Protjerivanjem Turaka, ponovno su se hrvatski krajevi u Slavoniji našli u istoj državi, u Austro-Ugarskoj. Nakon odlaska Turaka ovdje se najviše naseljavaju Srbi i Hrvati iz Bosne, s Povrbasja, te Hrvati iz susjednih starosjedilačkih sela. Te su seobe bile najčešće između 1691. i 1720. godine, te nekoliko godina iza 1739. godine.“³² U teritorijalnom smislu Habsburška Monarhija dijeli Slavoniju na dva dijela: Vojnu krajinu³³ i Provincijal.³⁴ Kolić Kliković u knjizi

²⁶ Sršen, S. (ur.), *Popis sandžaka Požega 1579. godine; Defter-i Mufassal-i Liva-i Pojega 987.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2001., str. 10.

²⁷ Đurić 1991:51.

²⁸ Jančula 1980:151. i 152.

²⁹ Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., str. 152.

³⁰ Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980., str.161. i 162.

³¹ Đurić 1991:55.

³² Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., str. 72.

³³ „Car Ferdinand godine 1630. izuzima Vojnu granicu od banske vlasti i stavlja ju pod zapovjedništvo dvaju generalata: karlovačkog za hrvatsku Vojnu granicu i varaždinskog za slavonsku Vojnu granicu. Ovim činom nastaje nova vojno-administrativna oblast, nezavisna o hrvatskom teritoriju. Vojna krajina imala je 14 pukovnija 12 kumpanija po 206 ljudi prvog, drugog i trećeg poziva dok je četvrti poziv bio domobranskog karaktera.“
Vidi izvor: Lalić, Z., *Selo Mala; Pripovijesti minulog doba*, Nova Gradiška, srpanj 2014., str. 20.

³⁴ Lalić 2014:20. i 21.

Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska - Nova Gradiška piše kako je između Nove Gradiške i Cernika u 18. stoljeću bila uspostavljena granična zona koja je ovaj prostor razdvajala u dva upravna dijela – Provincijal i Vojnu krajinu.³⁵ „Sela sjeverno od Nove Gradiške pripala su prostoru Provincijala koji je potom prozvan Paurija, pa su tako sela zaradila i pridjev paurska sela, dok su ona smještena istočno, južno i zapadno od Nove Gradiške ušla u prostor Vojne krajine pa im je dodan pridjev graničarska. U Provincijalu je nakon izгона Turaka iz Slavonije uspostavljena civilna uprava, za razliku od Granice gdje je uspostavljena vojna uprava, čime su bili regulirani različiti propisi vezani za život stanovništva³⁶.

Ti su propisi jasno regulirana prava, dužnosti i povlastice pojedinih skupina stanovnika.³⁷ Prema popisu iz 1760. godine, na cerničkom području bilo je 766 kuća u kojima je živjelo 7430 stanovnika.³⁸ „Brdska sela – Šagovina, Giletinci, Podvrško, Banićevac, Opatovac, Baćin Dol, Drežnik i Gunjavci – sačuvala su gotovo do danas svoje starosjedilačke obitelji. Cerničani su naselili većim dijelom Malu³⁹, a tek u 19. i 20. stoljeću doselilo se nešto više žitelja u Cernik i Rešetare, uglavnom iz Like, Hrvatskog zagorja i Gorskog kotara.“⁴⁰ K 12 doselio se iz Erduta 1952. godine u Giletince pa kasnije u Cernik. „Liječnik je rekao kako mojoj pokojnoj majci ne odgovara zrak i predložio more ili Slavoniju. Tata se odlučio za Slavoniju jer su mu tu bili brat i sestra. U Giletincima sam pohađao 1. i 2. razred pa smo se 'spustili' u Cernik gdje sam nastavio školovanje.“

³⁵ Kolić Klikić 2007:235.

³⁶ „Jednom od nekoliko naredbi izdanih 1764. godine određeno je »da svaka graničarska kuća u buduće do božića tri svračja i 30 vrabčih glavih satniji pokazati mora, tobož da ta životinja mnogo u sivom škodi. Ta je inače nespretna zapovjed s vremenom izumrla.« Ovome možemo dodati i naredbu iz 1780. godine kojom svatko tko ima pčele »izvjestje o pčelami svake godine poglavarstvu davati imade, kao i to da svaki šumar kroz godinu šest kurjakah, a svako selo po dva ubiti imade.«“

Valentić, F., *Novogradiški spomenar : 250 godina grada Nove Gradiške*, vlastita naklada, Nova Gradiška, 1998., citirani dio na str. 22.

³⁷ Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 235.

³⁸ Đurić 1991:73.

³⁹ Jasna Čapo u knjizi *Vlastelinstvo Cernik; Gospodarstvene i demografske promjene na hrvatskom selu u kasnome feudalizmu*, u fusnoti broj 10., na stranici 23., piše: „Mala se prvi puta spominje u popisu kuća iz 1749. godine Popis nalazi se u Arhivu Hrvatske u Zagrebu (...) O naselju se često govori kao o 'Cerničkoj Maloj'. Riječ 'mala' dolazi vjerojatno iz turskog 'mahala' što znači dio naselja, ili gradska četvrt.

Vidi izvor: Čapo, J., *Vlastelinstvo Cernik; Gospodarstvene i demografske promjene na hrvatskom selu u kasnome feudalizmu*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1991., str. 23.

⁴⁰ Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., str. 73.

3. Narodna nošnja kao pojam antimode: teorijska razmatranja i utjecaji

U knjizi *Modus vivendi; Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi* Biočina⁴¹ citira antropologe Polhemusa i Proctera smatrajući kako bez njihovog objašnjenja pojma *ukrašavanje* ne može krenuti u daljnju analizu mode. Polhemus i Procter u knjizi *Fashion & Anti-fashion: Anthropology of Clothing and Adornment* pojam *ukrašavanje* upotrebljavaju kao općenitu oznaku za sve ono što ljudi čine ili stavljaju na svoja tijela kako bi učinili ljudski lik još privlačnijim.⁴² „Došlo je vrijeme da se općeniti predmet ukrašavanja podijeli na dva zasebna tipa: modu i antimodu⁴³. Srž te definicije sadržana je u Flügelovu razlikovanju 'pomodnoga' ['*modish*'] i 'stalnoga' ['*fixed*'] tipa odjeće iz 1930. godine: (...) 'Stalna' odjeća [antimoda] mijenja se sporo u vremenu, a cjelokupna joj vrijednost donekle ovisi o trajnosti, ali zato bitno varira u prostoru, pri čemu se posebna vrsta odjeće obično povezuje sa svakim zasebnim mjestom događaja i svakim zasebnim društvenim tijelom (a zapravo i sa svakim čvrsto definiranim hijerarhijskim položajem unutar svakoga tijela).“⁴⁴ U tekstu *Moda i antimoda*, u knjizi *Moda; Povijest, sociologija i teorija mode*, Polhemus i

⁴¹ Vidi <http://www.ivanabiocina.com/> 21.5.2019.

⁴² Biočina 2014:17., Polhemus, Procter 1978:8.

⁴³ „Roland Barthes (1915. – 1980.), francuski semiotičar, 1963. godine napisao je doktorsku disertaciju pod nazivom *Système de la Mode*. U predgovoru ističe kako je objekt istraživanja njegove disertacije strukturalna analiza ženske odjeće trenutno prikazane u modnim magazinima. To se odnosi na razdoblje između 1958. – 1959. godine u Francuskoj. Knjiga je pisana od 1957. do 1963. godine, a tada je semiologija bila nova i neistražena disciplina s tek danim elementarnim metodama. Barthes je prvotno htio rekonstruirati semiologiju aktualne mode, no na kraju je shvatio da mora odabrati između *realnog* (vizualnog) i *pisanog sistema*. Budući da je pisani sistem dio same metode, odlučio se za njega te se analiza bavi samo pisanim sistemom mode, onim što bismo mogli nazvati *opisanom modom*. Analiza se zapravo ne oslanja na odjeću, ni na jezik, nego na *prijevod* jednog u drugo, što znači da ne stavlja realno na jednu stranu, a jezik na drugu.“

Biočina, I., *Modus vivendi; Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, listopad 2014., citirani dio na str. 29.

„Već je i Barthes uočio kako postoje dva zasebna tipa *mode*; jedan strogo povijestan, a jedan kojeg pamtime i koji se zasniva na modi prethodne godine. Nešto bolju raspodjelu napravio je Flügel 1930. godine, kada je od općeg predmeta ukrašavanja razlikovao *pomodno* (*modish*) i *stalno* (*fixed*). Barthes i Flügel su zapravo mislili na istu stvar, ali s jednom bitnom razlikom. Barthes je razlikovao dva tipa mode, a Flügel ukrašavanja. Iako se moda i ukrašavanje često koriste kao sinonimi, valja ih razdvojiti, stoga bi ipak bilo ispravnije prikloniti se Flügelovoj podjeli. Prema Flügelu, *stalno* i *pomodno* svoje temeljne razlike polažu u određenim razlikama u organizaciji društva, a ponajviše u odnosu ta dva tipa spram vremena i prostora. *Stalno* se 'mijenja sporo u vremenu, a cjelokupna vrijednost donekle ovisi o trajnosti, ali zato bitno varira u prostoru, pri čemu se posebna vrsta odjeće obično povezuje sa svakim zasebnim mjestom događaja i svakim zasebnim društvenim tipom (a zapravo i sa svakim čvrsto definiranim hijerarhijskim položajem unutar svakog tijela)' (Flügel, 1972:129-130). S druge strane, *pomodno* se 'vrlo brzo mijenja u vremenu, pri čemu je sama njezina bit upravo u strelovitosti promjena, ali razmjerno malo varira u prostoru, uz težnju strelovita širenja svim dijelovima svijeta podložnim istim kulturnim utjecajima i povezanima prikladnim sredstvima komuniciranja' (Flügel, 1972:129-130). Sad vidimo da ono što Flügel naziva *pomodnim*, nije ništa drugo nego – *moda*, a za *stalno* kao suprotnost *modi* Polhemus i Procter 1978. godine uvode pojam *antimoda*.“

Biočina, I., *Modus vivendi; Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, listopad 2014., citirani dio na str. 33. i 34.

⁴⁴ Cvitan-Černelić, M., Bartlett, Dj., Vladislavić, A. T., *Moda; Povijest, sociologija i teorija mode*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 214.

Procter navode kako se antimoda odnosi na sve vrste ukrašavanja koje ostaju izvan organiziranoga sustava ili organiziranih sustava modne promjene.⁴⁵ U tekstu spominju knjigu *Funkcije narodne nošnje u Moravskoj Slovačkoj* Pjotra Bogatyryjova koji je pokazao kako se narodna nošnja – osobito u onim dijelovima Moravske Slovačke u kojima je u porastu turistička industrija – neuhvatljivo, ali dramatično promijenila.⁴⁶ „No ono što tu promjenu jasno razlikuje od fenomena promjene mode stav je samih seljaka, koji se ponose onim što nazivaju 'našom nošnjom' i koji tu nošnju doživljavaju kao tradicionalnu i nepromjenjivu. To se ona ipak mijenja, oni ili ne prihvaćaju ili anatemiziraju, i ne bi im bilo drago čuti da njihova tradicionalna nošnja nije ono što je nekad bila.“⁴⁷ Tijekom razgovora s kazivačicama uočila sam kako žale za vremenom kad su bile djevojke, kad su nosile narodnu nošnju te su u to vrijeme itekako bile svjesne njezinog nestajanja. K 1 sjetila se bečarca⁴⁸:

„Svi u svili, a ja u bojaru⁴⁹,

svedno sam se dopala bečaru⁵⁰.“

Rihtman-Auguštin piše „(...) kad kažemo 'narodna nošnja' mislimo na način odijevanja i na kostime ili odjeću što je nosi narod“⁵¹. Za nju je nošnja odijevanje u društvenoj situaciji koja je a) relativno stabilna, b) obuhvaća segmente društva (grupe, sela, regije).⁵² Vodopija navodi kako Bogatirjov dijeli nošnju na: svakodnevnu (*každodenny kroj*), blagdansku (*sviatočny kroj*), svečanu (*sviatočny kroj*) i ritualnu (*obradovy kroj*).⁵³ „Svakodnevna nošnja ima ove funkcije (poredane prema redu važnosti): 1) praktična (zaštita od hladnoće ili topline,

⁴⁵ Cvitan-Černelić, Bartlett, Vladislavić 2002:219.

⁴⁶ Cvitan-Černelić, Bartlett, Vladislavić 2002:216.

⁴⁷ Cvitan-Černelić, M., Bartlett, Dj., Vladislavić, A. T., *Moda: Povijest, sociologija i teorija mode*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str.216. i 217.

⁴⁸ Vidi fusnotu 50.

⁴⁹ K 1: „Bojar je prosta roba koja se bojala, imala točkice, piknjice pa kad se pere, spane boja.“

⁵⁰ „Sama riječ »bečar« turskoga je porijekla, dolazi od riječi 'bekjar'. U tumačenju ove riječi nalazimo na nekoliko osobitosti, no prvenstveno se pod pojmom bečar misli na mladog, neoženjenog čovjeka, dakle mladića koji je sklon veselom i raskalašenom životu; prema dr. Klaiću, riječ bečar označava i razuzdanog čovjeka. Druga tumačenja ovog pojma govore nam da je riječ o momku, svakako posebnom, jer o bečarima i bečarlucima u Slavoniji je ispjevano mnogo duhovitih i alegoričnih pjesama, deseteraca u dvostihu.“ Vidi izvor: Blažek, P., *O bečarima*, str. 38. i 39., u knjizi *Šokadija i šokci, 4; Šokadija danas; O smotrama i tradicijskim priredbama, o pjesmi i pjevačima, tamburi i tamburašima, gastronomiji i turizmu, važnija naselja i uspješnije tvrtke Šokadije...*, SN „Privlačica“, Vinkovci, 2007., citirani dio na str. 38.

„U studenom 2011. UNESCO je upisao bečarac u svoj popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.“

Vidi elektronički izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Be%C4%87arac> 21.5.2019.

⁵¹ Rihtman-Auguštin, D., *Razmišljanje o »narodnoj nošnji« i modi*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 13, No. 1, 1976., str. 113. – 121., citirani dio na str. 113.

⁵² Rihtman-Auguštin 1976:117.

⁵³ Vodopija 1976:157.

prilagođena poslovima), 2) funkcija identifikacije socijalnog statusa ili klase, 3) estetska, 4) funkcija regionalne pripadnosti. Kod blagdanske i svečane nošnje funkcije su poredane ovako: 1) blagdanska ili svečarska, 2) estetska, 3) obredna, 4) funkcija regionalne ili nacionalne pripadnosti, 5) funkcija identifikacije socijalnog statusa ili klase, 6) praktična; a kod ritualne na ovaj način: 1) ritualna, 2) blagdanska, 3) estetska, 4) funkcija nacionalne ili regionalne pripadnosti, 5) funkcija identifikacije socijalnog statusa ili klase, 6) praktična (na pojedine dijelove nošnje ovo se ne mora odnositi). Na temelju gornje analize ili kategorizacije Bogatirjov zaključuje da prelaskom sa svakodnevnog na svečanu nošnju i dalje na ritualnu neke funkcije slabe, dok se druge pojačavaju, a javljaju se i neke nove. Smatram da gornju analizu i hijerarhiju funkcija ne moramo prihvatiti (niti ju je zacijelo Bogatirjov takvom smatrao) kao definiranu i jedino točnu, nego prije kao ilustraciju strukturalističkog (u ovom slučaju strukturalno-funkcionalističkog) metodskog pristupa. (...) Bogatirjov spominje kasnije još i magijsku i erotsku funkciju.⁵⁴

Bonifačić u tekstu *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih* piše kako se u Hrvatskoj zanimanje za folklor javilo u prvoj polovici 19. stoljeća s hrvatskim narodnim preporodom te ilirskim pokretom.⁵⁵ Sudionici ilirskog pokreta prvi su u hrvatsku gradsku modu⁵⁶ uveli elemente ruralnih nošnji.⁵⁷ „Već 1873. Matković je napisao kratak sažetak o tekstilnoj kućnoj industriji u Hrvatskoj i Slavoniji za Svjetsku izložbu u Beču. Spomenuo je kućnu proizvodnju lanenog i konopljinog platna, svilenog prediva, vunenog platna i drugih vunenih tekstilnih proizvoda (...).“⁵⁸

Antun Radić zaslužan je za ideološki okvir i program Hrvatske seljačke stranke⁵⁹, dok je Stjepan Radić bio njezin vođa i aktivist.⁶⁰ „Antunovo temeljno uvjerenje kako hrvatska

⁵⁴ Vodopija, M., *Nošnja kao sustav funkcija i poruka*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 13, No. 1, 1976., str 155. – 160., citirani dio na str. 157. – 158.

⁵⁵ Za više informacija vidi: *Zagrebačka moda i odijevanje u službi narodne ideologije četrdesetih i pedesetih godina 19. stoljeća*, str. 36. – 46., u Simončić, K. N., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012.

Vidi i *Hrvatska tradicijska baština (anti-moda) u službi modnog orijentalizma razdoblja secesije*, str. 133. - 158. u Simončić, K. N., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. Stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012.

⁵⁶ „Zanimljiv je podatak da su 1888. godine u ljeto umjesto laganih cipela na zagrebačkim ulicama moderni bili hrvatski opanci (...)“, u Simončić, K. N., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012., str. 126.

⁵⁷ Bonifačić 2008:12.

⁵⁸ Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 12/13, 2008., str. 9. – 27., citirani dio na str. 13.

⁵⁹ „Najjaču opoziciju centralističkoj politici stvorio je Stjepan Radić, vođa Hrvatske seljačke stranke, koji je tražio veću autonomiju Hrvatske unutar nove države. Stjepan Radić bio je brat prije spomenutog etnologa. Antun Radić napustio je svoju akademsku karijeru u etnologiji 1902., sa svojim bratom Stjepanom 1904. utemeljio

kultura ima izvorno narodno obilježje u umjetničkim tvorevinama (pjesmama, popijevkama), materijalima (*nošnji, tkivu i vezivu*) i duhovnim pojavama (pravda, poštenje) vidljivo je već u njegovoj *Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*⁶¹ iz 1897. Definirao je etnologiju kao 'znanost o kulturi', a pojam 'narod' upotrebljavao kao višeznačan – i u nacionalnom smislu (mислеći na cjelokupan narod, naciju kao zajednicu) i kao kulturnu kategoriju seljaštvo.⁶²

Rihtman-Auguštin piše kako ostaje otvoreno tko je narod u etnološkom smislu.⁶³ „U vrijeme kad je nastala naša etnologija, u Hrvatskoj, u Srbiji, pa čak i u Sloveniji devedeset posto stanovnika bili su seljaci koji su po svom socijalnom položaju uopće, a posebno po znakovima 'svoje' kulture (kako bi bio rekao A. Radić) bili u vidljivoj oporbi pram gradskog stanovništva.“⁶⁴ Lechner⁶⁵ u *Etnološkim zapisima iz Baranje* piše kako su Baranjeke poslije Drugog svjetskog rata živjele pod pritiskom da su zaostale zato što oblače narodnu nošnju⁶⁶, a tražilo se da svi budu „napredni“ u smislu kako ga je određivala vladajuća partija.⁶⁷ „One su ponekad u Osijeku doživljavale pravo izrugivanje – na ulici su im znali dovikivati da su rogate. Mlađe su shvatile da se brzo moraju 'okrenuti' ili 'presvući' i u odjeći postati slične građankama.“⁶⁸

Muraj piše kako proces postupnog napuštanja narodne nošnje kao svakodnevne i blagdanske odjeće započinje među hrvatskim seljaštvom oko druge polovice 19. stoljeća. Proces se na

Hrvatsku seljačku stranku i do smrti 1919. posvetio se političkom pisanju i djelovanju. Antun Radić uvelike je zaslužan za ideološki okvir i program Hrvatske seljačke stranke, dok je Stjepan postao njezin karizmatični i dinamični vođa i aktivist.“

Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 12/13, 2008., str. 9. – 27., citirani dio na str. 19.

⁶⁰ Bušić 2016:90.

⁶¹ „ (...) multidisciplinarni pristup proučavanju narodne kulture, koji je 1897. predložio Antun Radić, tijekom 1920-ih godina bio postupno zamijenjen kulturno-historijskom metodom Milovana Gavazzija.“

Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 12/13, 2008., str. 9. – 27., citirani dio na str. 9.

⁶² Bušić, K., *Narodna nošnja i seljački pokret, Seljačka sloga*, (ur.) Vitez – Bušić – Forjan, *Katalog izložbe: Smotre folklor i simboli identiteta; U povodu 50. Međunarodne smotre folklor*, Zagreb: Etnografski muzej, 2016., citirani dio na str. 90.

⁶³ Rihtman-Auguštin 1976:113.

⁶⁴ Rihtman-Auguštin, D., *Razmišljanje o »narodnoj nošnji« i modi*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 1962., Vol. 13, No. 1, 1976., str. 113. – 121., citirani dio na str. 113.

⁶⁵ **Zdenka Lechner** – prva slavonska etnologinja.

Bušić, K., *Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 18/19, 2014., str. 179.

⁶⁶ Vidi primjere nošnji u knjizi: Ivanković, I., Šimunić, V., *Hrvatske narodne nošnje – Croatian National Costumes*, Multigraf d.o.o., Zagreb, 2001., str. 120. – 121.

⁶⁷ Lechner 1992:209.

⁶⁸ Lechner, Z., *Etnološki zapisi iz Baranje*, Studia ethnologica, **1989.**, Vol. 4, 1992., str. 209. – 217., citirani dio na str. 209. – 210.

području Hrvatske odvijao nejednako.⁶⁹ „U nekim je predjelima započeo i ranije, već sredinom 19. st.; drugdje se intenzivirao u 20. st.; osobito nakon završetka Prvog svjetskog rata; ponegdje još kasnije, tek nakon Drugog svjetskog rata. U tom stoljetnom prijelazu sa seljačkoga na građanski odjevni stil bilo je i drugih nejedinstvensti. Događalo se, primjerice, da su u istoj sredini građansku odjeću prihvatili samo muškarci, dok se žene još desetljećima poslije neće odreći svoje domaće odjeće. Ponegdje su pak paralelno postojala oba odjevna stila, pa se za svakodnevne prigode nosila tradicijska odjeća, a kupovna, gradska za blagdane. Ili je bilo obrnuto, praktičniju i jeftiniju građansku odjeću nosili su radnim danom, a domaću su čuvali za svečane zgode.“⁷⁰ (Slika 2. i 3.) K 4 nije nosila narodnu nošnju. K 4: „U njoj smo bili za blagdane i procesije.“

Slika 2. Grupa mladića i djevojaka za Srce Isusovo ispred crkve sv. Petra Apostola u Cerniku. Snimljeno 40-ih ili 50-ih godina 20. stoljeća. Privatno vlasništvo, Cernik.

⁶⁹ Muraj 2006:8

⁷⁰ Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40., citirani dio na str. 8.

Slika 3. Fotografija snimljena 30-ih godina 20. stoljeća. Privatno vlasništvo, Cernik.

Muraj također piše kako je Milko Cepelić uzrok postupne promjene nošnje 80-ih godina 19. stoljeća na području Slavonije „(...) vidio u ugledanju Hrvatica na odjeću doseljenih susjeda stranog podrijetla, a u tome su svoju priliku za zaradu vidjeli, tada već također doseljeni, seoski trgovci pretežno židovskog porijekla⁷¹.“⁷² Nešto ranije, Lukač u tekstu *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloj kugi“ na području Brodskog posavlja* piše kako je 1871. godine razvojačena Vojna

⁷¹ Nakon oslobođanja od Turaka novogradiško je područje došlo u okvire Vojne krajine, koja je obuhvaćala pojas na lijevoj obali rijeke Save širine od 6 do 15 kilometara (Đurić 1991:80). „Godine 1745, osnivaju se na ovom dijelu Slavonije dvije pukovnije: brodska, sjedište koje je bilo u Vinkovcima, i gradiška pukovnija sa sjedištem u Gradiški na Savi. Nalog o osnivanju ovih pukovnja dobio je od carice Marije Terezije podmaršal barun Engelshofen. Međutim, po njegovom mišljenju Stara ili Slavonska Gradiška nije bila pogodna za sjedište pukovnije, jer se nije moglo čak ni prići tom »štapskom« (štapskom) mjestu. Zato je on zatražio od prvog pukovnika gradiške pukovnije Friedricha Schmidta da pronađe prikladnije mjesto, do kojeg neće prodirati savske vode. Pukovnik Schmidt izabrao je tako zemljište južno od Cernika, koje nalazi selo upravo u sredini pukovnije. U samom susjedstvu gradiške regimente, na obroncima Psunja kod Nove Gradiške, već na završetku mjesta gdje počinje Cernik, nalazila se civilna Hrvatska, odnosno provincijal i paurija. Tu je graničilo područje požeške županije (...)“ Vidi izvor: Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991., citirani dio na str. 80. – 81.

„Tijekom 19. st. i u prvim desetljećima 20. st. u srezu je bilo utvrđeno preko 50 velikih godišnjih sajмова. Na sajmove su dolazili trgovci s raznovrsnom manufakturnom robom i razni obrtnici sa svojim proizvodima. U to se vrijeme i Cernik razvijao kao trgovište. U njemu se u to doba razvijala trgovina i obrtništvo. Obrtnici su većim dijelom bili mještani Cernika i okolnih sela, a trgovci Židovi kojima je od 31. listopada 1825. g. bilo zabranjeno nastaniti se u Granici. Oni su svoje dućane podigli u Cerniku na granici prema Vojnoj krajini, a ovaj je prostor narod zvao *Prkos*.“

Vidi izvor: Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., citirani dio na str. 273.

Vesna Kolić-Klikić upotrebljava podatke od L. I. Oriovčanin, Zagreb, 1874., pretisak, Nova Gradiška, 1990., str. 58., autora navodi u fusnoti 668.

⁷² Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40., citirani dio na str. 9.

krajina i time je postupak oko razvrgnuća zadruga izmijenjen.⁷³ „Godine 1880. za Krajinu je donesen zakon kojim je ona u diobi zadruga izjednačena s ostalom Hrvatskom. Uzroci raspada zadružnog života tražili su se stoga u vanjskim (društveni i ekonomski faktori) i unutrašnjim čimbenicima (od kojih se najčešće spominju žene). Ženski je spol kritiziran za raspad zadruga još od vremena Matije Antuna Reljkovića, časnika brodske pukovnije, koji je upozoravao na štetnost dioba seljačkih obiteljskih zadruga. Sociolog i ekonomist Rudolf Bičanić⁷⁴ tu je žensku teoriju o raspadu zadruga nazvao naivnom i površnom. Smatra kako su uzroci dioba demografske, tehničke, ekonomske, političke i kulturne prirode, ali se po važnosti ističu baš ekonomski i demografski faktori.“⁷⁵ Lukač navodi kako, raspadom zadružnih obitelji, žena više nije stizala sama proizvesti odjeću za obitelj pa se ona morala kupovati.⁷⁶ „Nošnje koje su se i dalje izrađivale bile su pod stranim utjecajem, što se odnosi na način izrade i materijale koji su se također kupovali, čime se dalje osiromašivala obitelj.“⁷⁷

U tekstu *Moda, dukati i gizda*⁷⁸ Lukač piše kako se krajem 19. stoljeća, a intenzivnije nakon završetka Prvog svjetskog rata, narodno tekstilno umijeće smatralo kulturnim dobrom te jednim od obilježja nacionalne pripadnosti. „Budući da se pod europskim civilizacijskim utjecajima počelo napuštati, postavljalo se pitanje kako to spriječiti. Građanski intelektualni krugovi počinju se sve više zanimati za narodnu nošnju. Zanimanje za tradicionalno podupire i ilirski pokret⁷⁹, koji nastoji nacionalnu pripadnost iskazati odjećom. Zanimljivo je da, dok se na selu odvija proces postupnog napuštanja narodne nošnje, u građansku odjeću unosi se narodni stil i to na način da se u muškoj odjeći počinje nositi *surka*⁸⁰ – gornji kaput od

⁷³ Lukač 2016:21.

⁷⁴ **Rudolf Bičanić** – „ (...) objavio je 1936. godine knjigu naslova *Kako živi narod* kojom ispituje sociološke aspekte kvalitete života sela kroz razgovore s ljudima.“

Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloy kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 21, 2016., str. 41. – 55., citirani dio na str. 47. u fusnoti 18.

⁷⁵ Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloy kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 21, 2016., str. 41. – 55., citirani dio na str. 46. i 47.

⁷⁶ Lukač 2016:50. i 51.

⁷⁷ Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloy kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 21, 2016., str. 41. – 55., citirani dio na str. 51.

⁷⁸ Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloy kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 21, 2016., str. 41. – 55.

⁷⁹ Vidi fusnotu 55., 57. i 84.

⁸⁰ Vidi *Zagrebačka moda i odijevanje u službi narodne ideologije četrdesetih i pedesetih godina 19. stoljeća*, str. 36. – 51., u Simončić, N. K., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012.

smeđeg sukna s crvenim gajtanima.⁸¹ Muraj piše kako se napori za očuvanje narodne nošnje nisu smanjili ni u razdoblju Prvog svjetskog rata.⁸² „Vidljivo je to iz novinskoga prikaza predavanja što ga je pod nazivom *Čuvajmo baštinu djedova* treće ratne godine održao Andrija Milčinović ratnim invalidima. Apelirao je na invalide iz seoskih sredina da po povratku svojim kućama utječu posebice na ženski svijet, koji bi svojim radom trebao produžiti život tomu dijelu nacionalne baštine, čuvajući pritom njegovu izvornost.“⁸³ Simončić u knjizi *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* piše kako je sve jače tuđinsko uplitanje 30-ih godina 19. stoljeća dovelo do buđenja nacionalne svijesti i pojave ilirskog pokreta predvođenog Ljudevitom Gajom. „Hrvatski jezik postaje 1847. službenim jezikom. Dok se za jezik borilo u Saboru, pripadnost i politička istomišljenost iskazivala se i neverbalnim oblikom vizualne komunikacije, tj. odjećom, kako na plesnom podiju, tako i na ulici. Plesni podij bio je izuzetno značajno društveno okupljalište na kojem se upoznavalo, uvodilo u društvo, dok je zabava bila sekundarni motiv. Idealno mjesto iskazivanja modne osviještenosti neophodne za dobru udaju, ali i mjesto izražavanja narodnog domoljublja. Tom načinu promišljanja pridonio je tekst iz 1842. godine 'O važnosti narodne nošnje' člana ilirskog pokreta Bogoslava Šuleka. U njemu autor sugerira da bi svi patrioti trebali nositi narodnu odjeću kao 'izvanjski znak ili simbol po kome bi svoje unutarnje ćutanje javno očitovali'. U tekstu upućuje građane da nose narodno, jer će na taj način potaknuti običan puk koji promatra kako se viši staleži primaju toga.“⁸⁴ U okviru ideologije ranije spomenute Hrvatske seljačke stranke važno je mjesto pripalo ulozi seljačke kulture i umjetnosti.⁸⁵ „Dvojica među političkim djelatnicima te stranke, pravnici Rudolf Herceg i Đuro Basariček, osnovali su 1920. Hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo 'Seljačka sloga', cilj kojemu je bio promicanje ideje da narodnu seljačku kulturu moraju čuvati i njegovati sami seljaci. Od toga se, dakle, doba počinje s ciljanom rekonstrukcijom 'narodnoga odijela', i to

Vidi Bušić, K., *Hrvatski narodni preporod – surka i trobojnica*, str. 70. – 76., u: Vitez – Bušić – Forjan (ur), katalog izložbe: *Smotre folkloru i simboli identiteta: U povodu 50. Međunarodne smotre folkloru*, Etnografski muzej, Zagreb, 2016.

⁸¹ Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijelaj kugi“ na području Brodskog Posavlja*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 21, 2016., str. 41. – 55., citirani dio na str. 49. – 50.

Vidi i *Hrvatska tradicijska baština (anti-moda) u službi modnog orijentalizma razdoblja secesije*, str. 133. – 158., u Simončić, K. N., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012.

⁸² Muraj 2006:14.

⁸³ Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40., citirani dio na str. 14.

⁸⁴ Simončić, N. K., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012., str. 36.

Nina Katarina Simončić citirani dio stavlja u fusnotu 39. i 40.: Šulek 1842:203. – 204.

⁸⁵ Muraj 2006:15.

njegova svečanoga, blagdanskog modaliteta. U glasilima *Seljačka prosvjeta* (1926. – 1929.), *Seljačka sloga* (1936. – 1941.), kao i posebnim izdanjima i serijama malih knjižica, objavljuju se kao upute za obnavljanje crteži i opisi stručnjaka.⁸⁶ Muraj piše kako citirane ideje nisu naišle na plodno tlo iako „narodno odijelo“ ostaje na životu samo s novom funkcijom, kao reprezentativna odjeća za scenski nastup.⁸⁷

„U međuratnom je razdoblju takvom koriste još pripadnici seljaštva, da bi nakon Drugoga svjetskog rata postalo kostimom članova seoskih ili mjesnih amaterskih kulturno-umjetničkih društava te amaterskih ili profesionalnih gradskih folklornih ansabala.“⁸⁸ Bonifačić u znanstvenom članku *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih* piše kako se na smotri 1929., mogla primijetiti znatna promjena u odnosu na narodne nošnje i narodne pjesme: više se pažnje poklanjalo „autentičnim“ oblicima, kako nošnji, tako i pjesmama.⁸⁹ „Nakon uvođenja političke diktature iste godine, sve su aktivnosti Hrvatske seljačke stranke i Seljačke sloge bile zabranjene. Godine 1935., nakon šestogodišnjeg prekida, aktivnosti su Seljačke sloge ponovno oživjele te su se smotre počele organizirati s obnovljenim žarom. Između 1935. i 1940. u Zagrebu je održano osam središnjih smotri folkolora te 150 regionalnih diljem Hrvatske.“⁹⁰ Navodeći Rihtman-Auguštin kao izvor, Bonifačić piše kako je Drugi svjetski rat poremetio život u regiji. „(...) kroz raspad jugoslavenske države i osnivanje Nezavisne Države Hrvatske 1941., nakon čega je 1945. osnovana Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Socijalistička vlada željela je industrijalizirati i 'modernizirati' cijelu zemlju, uključujući i ruralna područja, te je destimulirala politiku promicanja povratka 'izgubljenom raju' u stvarnom životu. S druge strane, nova vlada nastavila je tradiciju organiziranja smotri folkloru preuzevši ruralne ogranke Seljačke sloge i stvorivši mnoge nove ogranke.“⁹¹

⁸⁶ Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40., citirani dio na str. 15. – 16.

⁸⁷ Muraj 2006:16.

⁸⁸ Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40., citirani dio na str. 16.

⁸⁹ Bonifačić 2008:20.

⁹⁰ Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 12/13, 2008., str. 9. – 27., citirani dio na str. 20.

⁹¹ Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 12/13, 2008., str. 9. – 27., citirani dio na str. 22.

4. Zakoni protiv raskoši ili zakoni o raskoši; njihovo stavljanje u kontekst „nepisanih“ pravila narodne nošnje

Simončić u *Prilogu poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj* piše kako se pravila o odijevanju, ukrašavanju te klasnom razlikovanju na temelju odjeće prvi puta spominju u starom Rimu te se u različitim vremenskim intervalima pojavljuju sve do sredine 19. stoljeća.⁹²

„U zapadnoj kulturi, u različitim intervalima, zakoni protiv raskoši prisutni su sve do 19. stoljeća. Ovisno o stilskom razdoblju i zemlji porijekla, nalazimo ih pod različitim terminima: latinski *leges sompiae*, talijanski *leggi suntuarie*, francuski *lios somptuaires*, engleski *sumptuary law*, *law against luxury*, *actsofapparel*, njemački *Aufwandgesetz*, hrvatski *zakon o raskoši* ili *zakoni protiv raskoši*. Propisivali su tipove odjeće (kvaliteta i boja tkanine, određeni odjevni oblici i ukrasi) u svrhu klasne identifikacije, kao i odjevne oblike u svrhu kažnjavanja i društvene marginalizacije pojedinaca.“⁹³

Simončić navodi kako prvi *zakoni protiv raskoši* potječu iz razdoblja antike⁹⁴. U 7. stoljeću prije Krista, Zaleuk, grčki zakonopisac, propisao je *Lokrijski zakon*^{95.96} „Zabranio je svim slobodnim ženama više od jedne sluškinje za pratnju, osim ako su bile u alkoholiziranom stanju. U zakonima im je propisao i odjevni izgled, limitirajući količinu zlatnog nakita i raskošnih tkanina. Zabranio je *časnim* ženama ukras na tkanini od purpurnih linija, koje su bile obilježje *nečasnih žena* – prostitutki. Lokrijski zakon odnosio se i na muškarce,

⁹² Simončić 2014:13.

⁹³ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 13

⁹⁴ **Antika** „(od lat. antiquus: star, starinski), u najširem značenju sinonim za davninu, davno doba. U užem značenju, kultura grčko-rimskog svijeta u svim njezinim pojavama i u široku vremenskom rasponu od samih početaka arhajske umjetnosti u Grčkoj u VIII. st. pr. Kr. (ili još dalje u prošlost, od kretske-mikenske kulture sred. II. tisućljeća pr. Kr.) do druge pol. V. st., kada se za seobe naroda ruši Zapadnorimsko Carstvo i počinje se oblikovati etnički raspored današnje Europe“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034> 21.5.2019.

⁹⁵ Nina Katarina Simončić u fusnoti pod rednim brojem 1. piše: grad Lokri (tal. Locri) nalazi se u regiji Kalabrijii na jugu Italije.

Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 13.

⁹⁶ Simončić 2014:13.

zabranivši im i raskošan nakit i tkanine (...).⁹⁷ U Rimu prvi zakon o zabrani luksuza ili raskoši datira 215. godinu prije Krista.⁹⁸ „Napisao ga je Gaj Opij (Gaius Oppius⁹⁹), plebejski tribun Rimske Republike, a zakon je po njemu nazvan *Lex Oppia* i smatrao se prvim u nizu zakona protiv raskoši poznatih pod latinskim nazivom *leges sumptuariae*.“¹⁰⁰ U zakonu, Gaj Opij je ženama zabranio višebojne tkanine ukrašene grimiznim linijama, posjedovanje velike količine zlata te vožnju kočijama ulicama Rima.¹⁰¹ „Rimski zakoni protiv raskoši – *leges sumptuariae* – osim zabrana i limitiranja odjevnog te ukrasnog luksuza, propisivali su i odjevne oblike u svrhu društvene stigmatizacije i kazne. Žene kažnjene za preljubništvo, prostituciju i radoznalost, morale su tijelo zaogrnuti u javnom prostoru togom pod nazivom *toga muliebris*.“¹⁰²

Na području Europe zakoni protiv raskoši aktualiziraju se tijekom 9. stoljeća, za vrijeme karolinškog kraljevstva¹⁰³ i vezani su za kler¹⁰⁴.¹⁰⁵ „Od 14. stoljeća nadalje, osim klera, pravila odijevanja počinju se učestalije doticati i običnog puka. Najraniji propisi o raskoši u kršćanskoj Europi bili su regulirani crkvenim propisima, tj. kanonskim pravom. Uvode se u većem dijelu današnje Europe¹⁰⁶, a prvi takav bio je propisan 1157. godine u Genevi¹⁰⁷ i ticao

⁹⁷ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 13.

⁹⁸ Simončić 2014:14.

⁹⁹ **Gaius Oppius** – vidi elektronički izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Gaius_Oppius 21.5.2019.

¹⁰⁰ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 14.

¹⁰¹ Simončić 2014:14.

¹⁰² Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 14.

¹⁰³ **Karolinško kraljevstvo** – „**Karolinško Carstvo** (francuski: *Empire carolingien*; njemački: *Karolingisches Reich*; italijanski: *Impero carolingio*) je historiografski naziv za franačku državu i njene države-nasljednice pod vlašću dinastije Karolinga u periodu od 800. do 888. godine.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: https://sh.wikipedia.org/wiki/Karolin%C5%A1ko_Carstvo 21.5.2019.

Vidi elektronički izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30640> 21.5.2019.

¹⁰⁴ **Kler** „(crkv. lat. *clerus* < grč. *κληρος*: ždrijeb), u kršćanstvu, duhovni stalež, svećenstvo i redovništvo (također i oni koji se spremaju za svećenički stalež). U katolicizmu mu pripadaju svi oni koji su primili prvu tonsuru, odnosno red đakona. Članom klera – *klerikom* može postati samo muškarac. Kler se dijeli na svjetovni (*saecularis*) i redovnički (*regularis*).“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31855> 21.5.2109.

¹⁰⁵ Simončić 2014:15.

¹⁰⁶ Nina Katarina Simončić u fusnoti 17. piše: „u Engleskoj, Škotskoj, Francuskoj, germanskim državama, talijanskim gradovima-državama“.

Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 14.

se raskošnog krzna.¹⁰⁸ Od 14. stoljeća nadalje broj zakona protiv raskoši povećava se.¹⁰⁹ „Samo u Veneciji u razdoblju od 1299. do 1499. godine vlast uvodi četrdeset dva oblika zakona, koji se tiču isključivo odijevanja.“¹¹⁰

Simončič piše kako je Kovesi Killerby¹¹¹ zaključila da talijanski zakoni mogu zahvaliti svoju dugotrajnost i postojanost kršćanskoj tradiciji, ali i načelima proizašlim iz razdoblja antike.¹¹² Kovesi Killerby ukazala je na nekoliko razloga primjene zakona tijekom povijesti.¹¹³ „Prvi je uloga tržišta i prisutnost potražnje i potrošnje, kao odraz društvenog blagostanja veće grupacije potrošača, što se pojavljuje tek nakon 13. stoljeća. Zatim je tu uloga zaštite domaće proizvodnje, u cilju zaštite nacionalnog ili lokalnog godišnjeg dohotka, poticanja domaće trgovine i smanjenja deficita. Zakoni su bili oblikovani na dva načina, u smjeru zabrana (tuđih proizvoda) ili poticanja na potrošnju (domaćih proizvoda). Zanimljivo je primijetiti da su motivi *klasnog razlikovanja* luksuznom odjećom primarni u *zakonima protiv raskoši* tek od 13. stoljeća, što odgovara pojavi šire grupacije potrošača, kako je navela Kovesi Killerby.“¹¹⁴ Kovesi Killerby piše o razdoblju između 1200 i 1500. godine¹¹⁵, no razlozi primjene zakona mogu se iščitati i u kasnijim godinama.¹¹⁶

¹⁰⁷ Nina Katarina Simončič u fusnoti 18. piše: „*Breve della campagna* ograničenja za cijenu krzna od samurovine. Zakon se napustio 1161. godine“.

Simončič, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 15.

¹⁰⁸ Simončič, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 15.

¹⁰⁹ Simončič 2014:15.

¹¹⁰ Simončič, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 15.

¹¹¹ Vid elektronički izvor: <https://www.google.com/search?q=catherine+kovesi+killerby&oq=c&aqs=chrome.69i59I3j5I3.1340j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> 21.5.2019.

Nina Katarina Simončič u fusnoti 23. i 24. piše: „vidi C. Kovesi Killerby, *Sumptuary Law in Italy; 1200-1500*, str. 9. i 41“.

Simončič, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 15.

¹¹² Simončič 2014:15.

¹¹³ Simončič 2014:15.

¹¹⁴ Simončič, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 16.

¹¹⁵ Vidi fusnotu 28., 64., 66. i 68.

¹¹⁶ Vidi fusnotu 65.

Biočina u knjizi *Modus vivendi; Ogljed o političkom, ekonomskom i društvenom u modi* piše kako je u srednjovjekovnoj Europi vladao kruti feudalni sustav u kojem su kmetovi i plemići imali zasebnu stalnu antimodnu odjeću koja je bila odraz društvene nemogućnosti uspinjanja društvenom ljestvicom.¹¹⁷ „Čovjek je bio određen rođenjem – plemić i kmet – te je to ostao do smrti, bez mogućnosti promjene. Tek se tijekom renesanse¹¹⁸ stekao veći broj elemenata koji su omogućavali stvaranje socio-kulturnog ambijenta prikladnoga za razvoj promjenjive mode.“¹¹⁹

„Zakoni s motivom klasnog razlikovanja provodili su se i u talijanskim gradovima, zatim na području Dalmacije, Francuske i Španjolske.“¹²⁰ Elizabeta I. je, kako bi zaštitila domaće tržište i spriječila odljev engleskog zlata i novca u tuđinu, 1574. godine zabranila uvoz raskošne robe¹²¹ s Dalekog istoka i Mediterana. „Iz istog razloga zabranjuju se poneki elementi 'tuđinske mode' i na području Dalmacije. U prvoj polovici 16. stoljeća u Dubrovniku mladićima nisu dopušteni pariški i firetinski ogrtači. Isti stav iskazuje i odredba iz 1516. godine, koja kaže da žene u Dubrovniku mogu nositi samo haljine i ogrtače 'na dubrovački' (...)“¹²²

Simončić piše kako se u zakonima protiv raskoši ne može ne primijetiti da je u središtu njihovog interesa bila – žena.¹²³ „Naime i prvi zakoni tog tipa, koji dolaze iz Sparte¹²⁴ (Likurg), inače poznati po provođenju spartanske discipline, zabranjivali su ženama da nose nakit, odjeću u boji, te da svoje tijelo ukrašavaju dekorativnim preparatima (parfem i šminka). Aristotel¹²⁵ i Plutarh¹²⁶ su političku nemoć Sparte povezali s moralnim padom žena koje su

¹¹⁷ Biočina 2014:23.

¹¹⁸ **Renesansa**, vidi elektronički izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52451> 21.5.2019.

¹¹⁹ Biočina, I., *Modus vivendi; Ogljed o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, listopad 2014., citirani dio na str. 23.

¹²⁰ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 16.

¹²¹ Katarina Nina Simončić u fusnoti 29. piše: „talijanske svile, purpurni pigment za bojanje tkanina“. Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, Irfan (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 17.

¹²² Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, Irfan (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 17.

¹²³ Simončić 2014:21.

¹²⁴ **Sparta** – „(Spartī, grčki Σπάρτη, Spártē, također i Lakedemon, grčki Λακεδαίμων, Lakedaimōn), grad i upravno središte Lakonije, u antičko doba istaknuti polis na Peloponezu, Grčka.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57338> 21.5.2019.

¹²⁵ **Aristotel** – „(grčki Ἀριστοτέλης, Aristotélēs), grčki filozof, znanstvenik i polihistor (Stagira u Traciji, 384. pr. Kr. – Halkida, 322. pr. Kr.). Presudno odredio europsku filozofiju i znanost sve do danas. Rođen

svoje bogatstvo, umjesto na opremanje vojske i za potrebe grada, trošile na raskošne tkanine.¹²⁷ Radauš Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske* osim povijesnih razloga nestajanja narodne nošnje, navodi i raspadanje velikih obiteljskih zadruga na pojedine samostalne obitelji gdje je glavnu ulogu oko odjeće, u ovom slučaju narodne nošnje, imala žena.¹²⁸ „Žene su brinule o uzgoju, proizvodnji i preradi tekstilnih sirovina, o njihovom predenju, bojadisanju, o tkanju platnenih, suknenih pa i svilenih tkanina i konačno o šivanju i ukrašavanju odjeće za svu kućnu čeljad. Taj značajan zadatak nakon raspadanja zadruge žena domaćica u inokosnoj obitelji više nije mogla svladati, ona nije više imala ni vremena ni snage da uz ostale kućne i gospodarske poslove prihvati na sebe i tu obavezu. Zato doista možemo reći da je raspadanjem obiteljskih zadruga i narodna nošnja neimenovno osuđena na odumiranje.“¹²⁹

Napuštanje *zakona o raskoši* ili *zakona protiv raskoši* započeto je tijekom 18. stoljeća, u vrijeme prosvjetiteljstva¹³⁰, koje se služilo idejama razuma, slobode i povratka prirodi, a kruti i strogi zakoni protiv raskoši iz prethodnih stoljeća zamijenjeni su novim pristupom, modnim priložima s intonacijom savjetovanja, a ne kažnjavanja.¹³¹ „No kulminacija raspleta bila je Francuska revolucija¹³². Simboličnim padom Bastilje 1789. godine, srušio se stari sustav i pokrenuo kotač povijesti. Otvorio se put prema slobodi, što se odrazilo i na odijevanje. Osim toga, sloboda odijevanja zakonom bila je proklamirana¹³³ unutar dekreta

u visokoobrazovanoj liječničkoj obitelji, stupio je u Platonovu Akademiju kao osamnaestogodišnji mladić i u njoj ostao dvadeset godina.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834> 21.5.2019.

¹²⁶ **Plutarh** – „(grčki *Πλούταρχος*, *Ploutarkhos*), grčki povjesničar, biograf i filozof (Heroneja, Beocija, 46 – ?, 125). Smatra se posljednjim predstavnikom opće grčke obrazovanosti. Nakon 67. godine studirao je filozofiju, matematiku i govorništvo na atenskoj Akademiji. U Rimu je, pod zaštitom careva Trajana i Hadrijana, poučavao filozofiju, a potkraj života bio je Apolonov svećenik u rodnoj Heroneji.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48823> 21.5.2019.

¹²⁷ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 21.

¹²⁸ Radauš Ribarić 1975: *Uvod*.

U knjizi *Narodne nošnje Hrvatske*, Jelke Radauš Ribarić stranice nisu numerirane pa nema mogućnosti pisanja točnog mjesta citiranja. Umjesto stranice navodi se poglavlje knjige, naslov gdje je napisan citirani dio.

¹²⁹ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spekatar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975., citirani dio nalazi se u *Uvodu*.

¹³⁰ **Prosvjetiteljstvo** – vidi elektronički izvor <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50722> 21.5.2019.

¹³¹ Simončić 2014:22.

¹³² **Francuska revolucija** – „(1789. – 99.), razdoblje revolucionarnih promjena kojima je srušen feudalni poredak i uspostavljeno građansko društvo i država; prijelomni događaj u povijesti Francuske i Europe. Ideološki obračun građanstva sa starim poretom (*ancien régime*) pripremao se pola stoljeća.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20397> 21.5.2019.

¹³³ „**Proklamacija** - (kasnolat. *proclamatio*: objavljivanje, od klas. lat. *proclamare*: vikati), objava kojom vlast, polit. skupina i dr. objavljuje neki važan događaj, svoju odluku, stajalište i sl.; proglaš.“

Sloboda, bratstvo, jednakost (1789.) koji između ostaloga ističe: »Nitko bilo kojeg spola, neće moći prisiliti drugog čovjeka da se odijeva na način na koji ne želi jer će biti osuđen za uznemiravanje mira.«¹³⁴ Odbacivanje raskoši nije dugo trajalo.¹³⁵ Grau u knjizi *Povijest odijevanja* piše kako društveni značaj odjeće ostaje vrlo važan, ali moda se privikava na novu slobodu, jednim dijelom s pojavom visoke mode koja starim elitama oduzima pravo njihovog snažnog utjecaja na modne tendencije, a s druge strane s pojavom industrijske konfekcije koja će modne tendencije širiti u društvu.¹³⁶ Simončić u *Prilogu poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj* piše kako je aristokraciju krvi zamijenila nova aristokracija novca te žene u građanskom društvu raskošnom odjećom ukazuju na društveni status i financijsku moć supruga.¹³⁷ „Muška odjeća koja nalazi svoju uravnoteženost ostaje stroga, simbol ozbiljnosti građanstva, dok svečana odjeća žena – žene-objekta, glumice, zabavljačice, polumondenke, ljubavnice i supruge – služi isključivo za pokazivanje društvenog uspjeha kavalira, ljubavnika ili supruga pred očima svijeta.“¹³⁸

Na području Slavonije, od sredine 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata žena je bila glavni razlog nestajanja narodne nošnje.¹³⁹ „Žene koje slijede modu prikazivane su kao osobe lakog morala, koje zbog lijenosti i lagodnosti zanemaruju 'prirodne' ženske poslove i dužnosti. Međutim, nerijetko se događalo da su u istoj sredini građansku odjeću prihvatili samo muškarci pa iako su žene zadržale domaću odjeću drugačijeg stila, kritike nisu upućene muškom dijelu populacije.“¹⁴⁰

„U 20. stoljeću demokratizacija, industrijska masovna proizvodnja i porast društva organiziranog na potrošnju doveli su do promjena motiva provedbe propisa o odijevanju. No, zadržali su se nekadašnji razlozi postojanja propisa u cilju društvenog nadzora, promicanja

Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50586> 21.5.2019.

¹³⁴ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, Irfan (ur), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 22.

¹³⁵ Simončić 2014:22.

¹³⁶ Grau 2008:88.

¹³⁷ Simončić 2014:22.

¹³⁸ Grau, F.-M., *Povijest odijevanja*, Kulturno informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, studeni 2008., str. 90.

¹³⁹ Lukač 2016:50.

¹⁴⁰ Lukač, K., *Zašto nam narod propada? Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „Bijeloj kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, 1981., No. 21, 2016., str. 41. - 55., citirani dio na str. 50.

nacionalnog identiteta ili gospodarskog napretka.¹⁴¹ Pod pojmom promicanja nacionalnog identiteta treba spomenuti Hitlera. „Hitler je u medijima podržavao sasvim drugačiji tip mode ili, bolje reći, anti-mode. Tridesetih godina 20. stoljeća idealna arijevska žena trebala je biti odjevena u tradicijsku bavarsku odjeću *dindrl*.“¹⁴² Irene V. Guenther u tekstu *Nazi „Chic“? German Politics and Women's Fashions, 1915.-1945.* piše kako se za vrijeme Trećeg Reicha¹⁴³ uvjeralo ženu kako je samo njemačka moda kvalitetna. Četrdesetih godina 20. stoljeća skovan je termin *German fashion* koji je podrazumijevao odjeću proizvedenu u Trećem Reichu, njemačkim materijalima. Nacistička partija zabranjivala je francusku modu, predlagala je ženama koje nisu plave da se obojaju, a škole koje su podučavale o modi spominjale su francuske dizajnere.¹⁴⁴

Dok se u tadašnjem Trećem Reichu nametao tradicijski oblik odjeće, 1937. godine tiskana je studija o funkciji narodne nošnje u Moravskoj, autora Petr Bogatyreva.¹⁴⁵ „Bitno je jedino to da je Bogatirjov u okviru etnologije, odnosno etnografije, upozorio na sustave znakova kojima govori 'narodna nošnja': na profesionalnu odjeću, na razliku bogatstva i socijalnog statusa, na magijsku funkciju odjeće, na regionalne i nacionalne karakteristike, na osobitosti koje upozoravaju na religijsku pripadnost, na bračno stanje i povezano s tim na neke društvene vrednote (oglavlje neudate majke), zatim na erotske funkcije odjeće, na funkciju dječje odjeće te napokon na međuzavisnost forme i funkcije odjeće.“¹⁴⁶ Vodopija u tekstu *Nošnja kao sustav funkcija i poruka* piše kako je za Bogatirjova nošnja mikrokozam u kojem se zrcale estetske, moralne i nacionalne vrednote onih koji je nose.¹⁴⁷ „Stoga je neophodno ispitati te vrednote i tada promatrati njihov izraz u funkcijama nošnje. Uporno nastojanje oko

¹⁴¹ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 22.

¹⁴² Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanje: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, Irfan (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 23.

¹⁴³ **Treći Reich** – „(Treće Carstvo), razdoblje diktature A. Hitlera u Njemačkoj od 1933. do 1945.“ Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62150> 21.5.2019.

¹⁴⁴ Guenther 1997:29. i 58.

¹⁴⁵ Vodopija 1976:156.

¹⁴⁶ Rihtman-Auguštin, D., *Razmišljanje o »narodnoj nošnji« i modi*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 13, No. 1, 1976., str. 113. – 121., citirani dio na str. 115.

¹⁴⁷ Vodopija 1976:159.

očuvanja čistoće djevojačke nošnje, što se očituje u zabrani neudatim majkama da je nose, prilično očito odražava stav ljudi u pogledu seksualne etike.“¹⁴⁸

¹⁴⁸ Vodopija, M., *Nošnja kao sustav funkcija i poruka*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 13, No. 1, 1976., str. 155. – 160., citirani dio na str. 159.

5. Narodna nošnja u primjerima „nepisanih“ pravila kao oznaka statusnoga simbola

Kale u tekstu *Kulturna industrija narodne nošnje* piše kako se prvo korištenje riječi „nošnja“ može naći 1818. godine u srpskom stupcu Karadžićevog rječnika uz njemačke riječi „*die Tracht*“ i „*der Kleider*“.¹⁴⁹ „Nošnja se po izvođenju iz osnove ne 'odijeva' kao 'odijelo' niti 'običava' odn. 'habitira' kao '*costumi*' ili '*abiti*' iz ranijih mletačkih objavljivanja Fortisa i Lovrića, već upravo 'nosi' kao '*Tracht*'.¹⁵⁰

„Narodna nošnja' kao regionalni stil¹⁵¹ i inventar odijevanja, vremenu kada je to postalo moguće i u društvenom i u tehničkom smislu, terminološki je popunila ideološko polje u konotacijskom prostoru kakav u širokom korištenju prije nije postojao – ne samo da nije korištena riječ 'nošnja', već bi prije romantizma u svojoj epohi *Ancien régime* na takvom hipotetskom mjestu imao poznavati 'pučku nošnju' kakva jezično i pojmovno nije postojala. Nasuprot tome, kao opća označnica za kućne pokretne razabire se 'pratež', a odjevna cjelina je pojam neizdvojen sve do bitnih ceremonijalnih događaja u obitelji kad se odjećom na svakome očit način iskazuju važna statusna značenja. Tako su ostale pamćene uzrečice kako udavača može biti 'i rušna, i krušna' ili 'niti rušna, niti krušna', a tako okarakterizirani miraz se naknadno mogao 'naručiti', tj. oduzeti. U kasnijoj upotrebi se izrazi poput 'poruha', 'porušica', 'porušna odića', 'porušiti se', biti 'porušen' i sl. odnose na odijevanje žalobne odjeće¹⁵².“¹⁵³

Narodnu nošnju potrebno je smjestiti u vremenski prostor. Kale citira Vladimira Tkalčića „A i kmeti pojedinih negdašnjih gospošija imali su na svojoj nošnji značajnih razlika da se mogu

¹⁴⁹ Kale 2010:182.

¹⁵⁰ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 183.

¹⁵¹ „ (...) '**regionalni stil**' predstavlja '*relativno statično regionalno odijevanje tipično za konzervativna, tradicionalna društva pomodnih matica*'. U europskoj povijesnoj baštini odijevanja prva se regionalna prepoznatljivost odijevanja iz feudalnog doba isprepliće s postupnim uniformiranjem velikaških tjelesnih straža (...)“

Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 180.

¹⁵² U knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* Vesna Kolić Klikić piše kako se žalobna nošnja naziva *rušna*.

„Bogatstvo ukrasa, vrsta tkanja od kojeg je nošnja šivana, vrsta ručnog rada i boja veza, određivali su priliku za koju je napravljena i dob žene za koju je bila izrađena. Ovi elementi dijele ženske na svečane, radne, rušne (žalobne) nošnje za djevojke, mlade udane snaše, žene srednjih godina i starije žene.“

Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2007., str. 13.

¹⁵³ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 183.

lučiti jedni od drugih.“¹⁵⁴ „Nadovezujuć' se na Tkalčića, Milovan Gavazzi¹⁵⁵ 'opravdano naslućuje da su na nošnju utjecali direktni propisi nekih ovakvih vlastelinstava¹⁵⁶ da njihovi kmetovi nose upravo ovakav ili onakav koji dio nošnje¹⁵⁷“¹⁵⁸ Upravo ove rećenice pokazuju kako je narodna nošnja na današnjem hrvatskom području prisutna za vrijeme feudalizma¹⁵⁹. Kale piše kako „u 18. stoljeću hrvatsku nošnju još uvijek upotrebljavaju građani domaćeg podrijetla, ali i konzervativniji plemići¹⁶⁰“.

Na stranici *Wikipedije* piše kako je Cernik nastanjen od pradavnih vremena (neolitska naselja na brdu) Slavči i u Šagovini Cerničkoj – Starčevačka kultura, dok u sklopu provincije *Panonia Savia*, Rimljani četiri stoljeća vladaju ovim krajem (rimski nalazi u Baćin Dolu i Podvrškom).¹⁶¹ O utjecaju rimske odjeće na hrvatsku narodnu nošnju piše Jelka Radauš Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske*. „U obliku slavonske rubine stopila su se

¹⁵⁴ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., Citirani dio na str. 177.

Jadran Kale citira Vladimira Tkalčića. Tkalčić, V., *Seljačke narodne nošnje u području Zagrebačke gore*, Narodna starina 10, 1925., str. 133. – 137., citirani dio na str. 133.

¹⁵⁵ **Milovan Gavazzi** – „Utemeljitelj hrvatske etnološke znanosti, Milovan Gavazzi, promatrao je narodnu nošnju kao tzv. narodnu umjetnost. On se zalagao za njeno vrednovanje ne samo estetskim kriterijima, već i obzirom na materijal, tehniku izrade, funkciju predmeta, a pogotovo podrijetlo i povijesni razvoj ukrasa. Ovakvo shvaćanje autor je iznio u knjizi *Hrvatska narodna umjetnost*, izdanoj 1944. godine.“

Vojnović-Traživuk, B., *Teorijska razmatranja o narodnoj nošnji*, Etnologica Dalmatica, **1992.**, Vol. 10, No. 1, 2001., str. 81. – 87., citirani dio na str. 81.

¹⁵⁶ Pod pojmom *nekih ovakvih vlastelinstava* misli se „na primjer, prema kazivanju starine Jakoba Vidovića, bivšega kanceliste kraljevske zemaljske Kaznionice u Lepoglavi, imali su kmeti koji su potpadali pod pavlinski samostan u Lepoglavi bijele surine s uresom od gajtana, kmeti grofova Draškovića od Trakošćana sivkaste sa zelenim gajtanima a oni od grofova Oršić tamnosmeđe sa crvenim gajtanima“.

Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 177.

¹⁵⁷ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 177.

Jadran Kale citira Milovana Gavazzija.

Gavazzi, M., *Iz biologije narodne nošnje*, Hrvatsko kolo 16, str. 126. – 141., citirani dio na str. 133.

¹⁵⁸ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 177.

¹⁵⁹ **Feudalizam na hrvatskom području** - „U hrv. zemljama početni oblici feud. odnosa mogu se iščitati iz dokumenata već potkraj XI. st. Oko 1080. kralj Zvonimir je Vinihi Lapčaninu dao kćer Kladiju za ženu te mu predao i Karinsku županiju. Pet godina poslije Zvonimir daje svojem ujaku Strezi pravo ubirati davanja s područja Kliške županije (od Bijaća do Mosora). Već u XII. st. pojavljuju se prve velikaške (feudalne) obitelji, od kojih su tada, a i poslije, najznačajniji bili Frankapani, koji su prve posjede dobili na otoku Krku i oko Modruša, te knezovi Bribirski, čija je jezgra bila u kraju oko Bribira (u Dalmatinskoj zagori).“

Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=19403> 21.5.2019.

¹⁶⁰ Kale, J., *Kulturna industrija narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 15, 2010., str. 175. – 202., citirani dio na str. 177.

Jadran Kale citira Aidu Brenko.

Brenko, A., *O modi i narodnoj nošnji, Zagrebačke uspomene, etnografske slike grada*, Katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb, 1994., citirani dio na str. 22.

¹⁶¹ Vidi elektronički izvor: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Cernik_\(Brodsko-posavska_%C5%BEupanija\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Cernik_(Brodsko-posavska_%C5%BEupanija)) 21.5.2019.

Vidi i *Od dolaska Slavena do turske okupacije*, str. 21. – 48., Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb – Nova Gradiška, 1991.

međusobno obilježja slavenske nošnje i kasnorimske tunike s rukavima, koja je bila osnovno i muško i žensko ruho u tom području još u vrijeme Velike seobe naroda, kada i Hrvati ovamo dolaze. Na ostatak kasnorimske tunike u slavonskoj rubini upućuje jedan detalj, a to je oblik koji dobiva rubina kad se opaše tkanicom. Tada opleće, koje je razmjerno dugačko, padne unaokolo preko struka, čineći nabor, koji je toliko značajan upravo u rimskoj opasanoj tunici. Dva detalja, tj. cjelovitost ruha i nabor koji nastaje kad se ona opaše, u slavonskoj su ženskoj nošnji srodni s kasnoantičkom tunikom.¹⁶² U knjizi *Hrvatski običaji i druge tradicije*¹⁶³ piše kako je bilo sklono oponašati modu viših društvenih staleža. „Stoga se u pojedinim odjevnim predmetima ili u cijeloj odjevnoj shemi mogu naslutiti daleki odrazi povijesnih stilova; antike, pa se u dinarskoj košulji prepoznaje rimska tunika; gotike, vidljive u kroju istarskog ruha; renesanse, razvidne u jadranskoj bluzi ukrašenoj bijelim vezom i šivanom čipkom; baroka, koji se odražava na ženskim prslucima i u struk krojenim zimskim bundama Posavine; rokokoja, koji je vidljiv na slavonskom zlatovezu¹⁶⁴.“¹⁶⁵

U članku *Teorijska razmatranja o narodnoj nošnji* Vojnović-Traživuk piše kako Radauš-Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske* razlikuje narodne nošnje prema krojevima, oblicima i materijalima kao *panonski, dinarski i jadranski tip*.¹⁶⁶ Ivanković i Šimunić u knjizi *Hrvatske narodne nošnje* pišu kako se na osnovi prirodnih uvjeta u Hrvatskoj razlikuju tri etnografska područja koja, sukladno svojim zemljopisnim razlikama, odražavaju tri osnovna tipa starinskih narodnih nošnji Hrvata: panonski, dinarski i jadranski.¹⁶⁷ (Slika 4.) Prema Radauš Ribarić panonsko područje obilježavaju pretežno nizinske površine s plodnom zemljom i nepreglednim šumama hrasta lužnjaka¹⁶⁸.¹⁶⁹ „Ta nepregledna ravnica uzbibana je

¹⁶² Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

¹⁶³ Grupa autora, *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016.

¹⁶⁴ **Zlatovez** – „Zlatovez je tehnika veza u kojoj se radi sa zlatnim koncem. Postoje dvije vrste zlatnoga konca: zlato i bijelo zlato. Najčešće se veze tehnikom zlatom preko papira, jer najviše pokazuje ljepotu zlatnoga veza. Zlatovez je u Slavoniji bio naročito cijenjen u vrijeme biskupa J. J. Strossmayera i njegovog tajnika uzoritog svećenika i našeg najvećeg etnografa Milka Cepelića. Milko Cepelić se divio prirodnoj nadarenosti naših žena sa sela koje su vezle zlatom. Te njihove radove htio je prikazati svima, a naročito strancima. Oni su se divili zlatom vezenim nošnjama naših žena koje su u njima izgledale 'kao kraljice'.“

Citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.zlatovez.com/> 21.5.2019.

¹⁶⁵ Grupa autora, *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 146.

¹⁶⁶ Vojnović-Traživuk 2001:82.

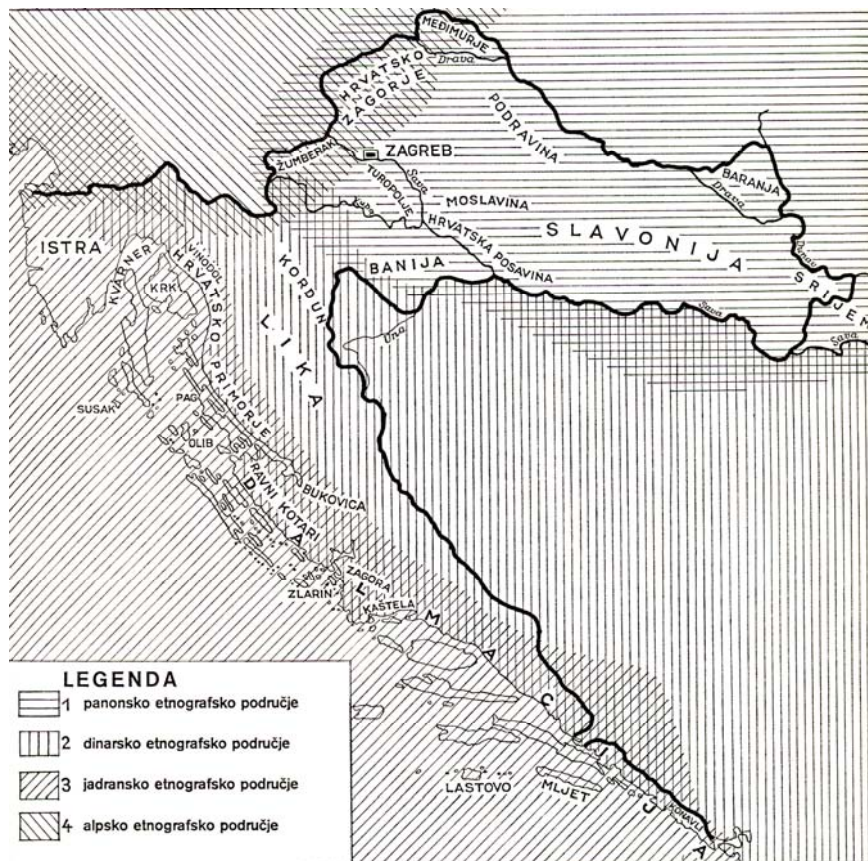
¹⁶⁷ Ivanković, Šimunić 2011:9.

¹⁶⁸ Vidi izvor: Aga, A., *Cerničke tvornice krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Poglavarstvo Općine Cernik, Cernik, 1998., str. 19.

„Južne padine Psunja nekoć su bile bogate hrastovinom i bukovinom osobite visine, debljine i kakvoće. Sve su te šume iskrčene krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća dijelom za potrebe krečana, ciglana i rudnika, a velikim dijelom za potrebe drvne industrije.“

¹⁶⁹ Radauš Ribarić 1975: *Panonsko područje*

valovitim brežuljcima na krajnjem sjeveroistoku Hrvatske, uz tok širokog Dunava, na granici Slavonije i Srijema. Ona se uzdiže ponovno u vijencu planina koje okružuju Požešku kotlinu, a onda postepeno prema zapadu njen dio do tada široki ravni horizont teče sve uznemirenijim oblicima, koji se brežuljcima i bregovima Hrvatskog Zagorja, zagrebačke gore Medvednice i plješivičkim gorjem na svom krajnjem zapadu dodiruju s odvjetcima Alpi.¹⁷⁰ Tema proučavanja diplomskog rada odnosi se na područje panonskog dijela.

Slika 4. Etnografska podjela Hrvatske. Slika preuzeta iz *Uvoda*, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975.

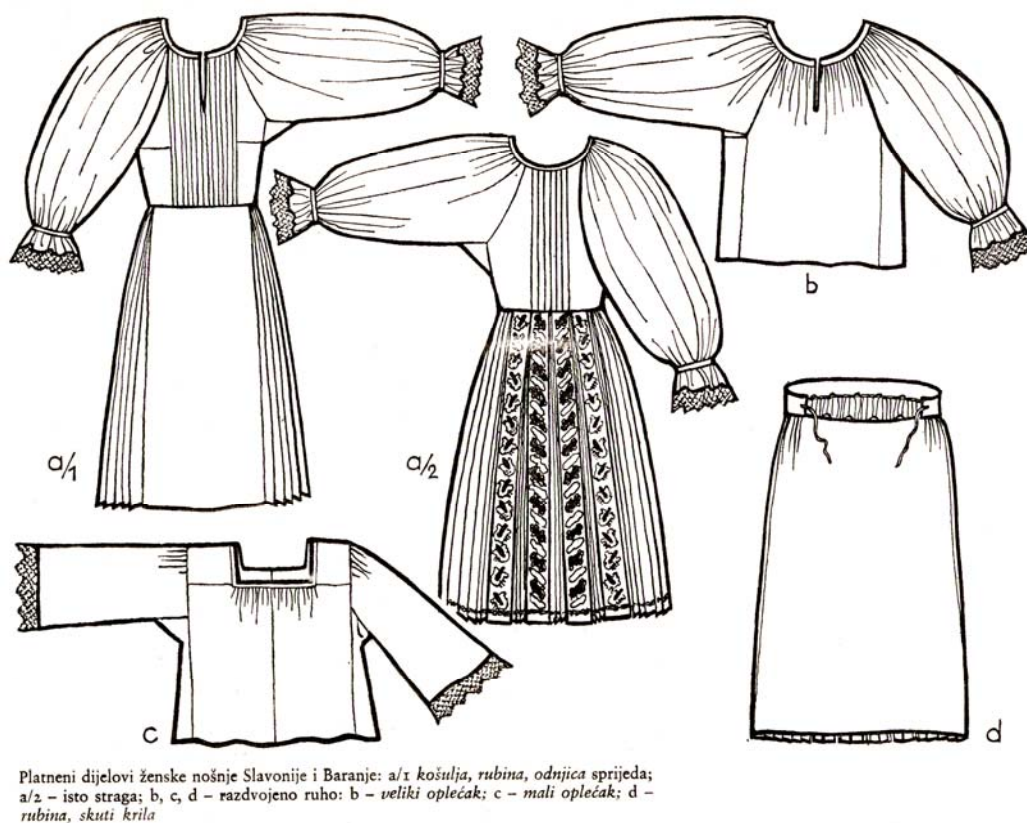
Katarina Bušić u tekstu *Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje* piše kako se termin *narodna nošnja* danas podjednako odnosi na stariji i noviji odjevni sloj seoskog stanovništva iz zadnje četvrtine 19. stoljeća i do sredine 20. stoljeća.¹⁷¹ „Starinski tip odijevanja pripada većem dijelu 19. st.; određuje ga upotreba odjevnih elemenata izrađenih gotovo isključivo u domaćoj radinosti, s vidljivim starijim utjecajima i većom regionalnom sličnošću. Istovremeno s prestankom svakodnevne

¹⁷⁰ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Panonsko područje*.

¹⁷¹ Bušić 2014:168.

upotrebe starinskoga ruha i počecima odijevanja po uzoru na građanske slojeve stanovništva, u seoskim se sredinama formira noviji odjevni sloj. Oblikovan je uslijed novonastalih društveno-gospodarskih prilika (raspada seoskih kućnih zadruga, prodora stranoga kapitala) od zadnje četvrtine 19. st. do u početke 20. st., pod znatnijim građanskim utjecajima, koji se očituju u djelomičnom preuzimanju krojeva gradskoga, srednje-europskoga ruha, odjeće obrtničke proizvodnje i sve većoj primjeni tvorničkih tkanina (svile, brokata, baršuna, kašmira i sl.) u izradbi te različitoga pozamanterijskoga materijala (tekstilnih i metalnih vrpci, gajtana, dugmadi, žica, šljokica i sl.) u ukrašavanju ruha.¹⁷²

5.1. Ženska narodna nošnja

Slika 5. Dijelovi ženske narodne nošnje koji su karakteristični za Slavoniju i Baranju. Slika preuzeta iz *Ženska nošnja Slavonije*, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975.

(Slika 4.) Narodna nošnja pod brojevima a/1 i a/2 pojavljivala se „ (...) kao najrašireniji oblik ruha u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, tj. na području gotovo cijele Slavonije još krajem 19.

¹⁷² Bušić, K., *Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, **1981.**, No. 18/19, 2014., str. 163. – 188., citirani dio na str. 169. – 170.

stoljeća.¹⁷³ „Uporedno uz tu nošnju za svečane prilike mlađi je svijet odijevao nošnju koja je na izgled drugačija, iako joj je osnovno ruho, tj. rubina istoga kroja i konstrukcije, doduše obično podijeljena na samostalni oplećak i skute.“¹⁷⁴ (Slika 4., dio nošnje pod b, c, d) Jelka Radauš Ribarić piše kako se na području Slavonije žensko ruho¹⁷⁵ javlja u nekoliko oblika i varijanata, no zajednički im je temelj u platnenoj odjeći koja na cijelom području predstavlja osnovno, glavno ruho, a to je *košulja* odnosno *rubina*.¹⁷⁶ „Rubina je cjelovita odjeća koja u jednom komadu oblači tijelo. Rubinu sačinjava gornji dio, koji pokriva tijelo do pasa i zove se *oplećak*, i donji dio, tako zvani *skuti*, koji su međutim uz oplećak prišiveni. U svim starijim varijantama ta dva dijela predstavljaju jedan cjelovit odjevni predmet. Rukavi su oplećka dugi

i široki, u dijelu ispod lakta stisnuti, tako da od cijele širine nastaje bogato zarukavlje. Skuti su sprijeda ravni, u stražnjem dijelu od boka do boka složeni u polegnute nabore, a u struku lagano pritegnuti. I na oplećku složeni su nabori tako da mu je širina u struku usklađena sa širinom skuta.“¹⁷⁷

Slika 6. Cjelovita narodna nošnja. Nacrtni dio pod brojem a/2. (Slika 5) Privatno vlasništvo, Cernička Šagovina. Odjevni predmet, po kazivanju vlasnice K 9, datira iz vremena oko 70-ih godina 18. stoljeća.

¹⁷³ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

¹⁷⁴ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

¹⁷⁵ „Rubina je još sredinom prošlog stoljeća bila od lanenog odnosno konopljinog platna, koje međutim u drugoj polovici stoljeća sve više zamjenjuje pamučno, izrađeno u kućnoj radinosti od kupovne pamučne prede.“ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

¹⁷⁶ Radauš-Ribarić 1975: *Ženska nošnja Slavonije*

¹⁷⁷ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

Ivanković i Šimunić u knjizi *Hrvatske narodne nošnje; Croatian National Costumes* pišu kako „slavonske ženske tzv. *staròvinske, staròvirske, starovjèrske* nošnje vrlo su slojevite. Njihov elementarni donji sloj jest *rubina*, košulja koja štiti tijelo od ramena do gležnja. Osnovni oblik starinske rubine, nekoć cjelovite a kasnije dvodjelne, upućuje na kasnorimsku tuniku s rukavima.“¹⁷⁸

Slika 7. Cjelovita narodna nošnja. Nacrtani dio pod brojem a/2. (Slika 5) Privatno vlasništvo, Opatovac. Odjevni predmet, po kazivanju vlasnice K 6, datira iz vremena prve polovice 19. stoljeća.

„Ženska narodna nošnja – radna, su veženice rađene crnim koncem s cvjetnim i životinjskim motivima.“¹⁷⁹ Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše kako je osnovu narodne nošnje činila *košulja (rubina)* koja je u svom izvornom obliku rađena od *oplečka* i *skuta* zašivenih u pasu te se u jednom dijelu oblačila na tijelo.¹⁸⁰ U ženskom tradicijskom načinu odijevanja kulturološka zona tradicije nošenja vezenih *rubina* zauzela je i dio cerničkog kraja.¹⁸¹ Žensko ruho u kojemu je *rubina* bila šivana ujedno, bilo je ukrašeno crvenim i crnim vezom kao i u njihovim kombinacijama.¹⁸² U knjizi *Hrvatski običaji i druge tradicije*, grupa autora piše kako su rukavi obično bili dosta široki i dugi te su bogato padali iznad ukrasno obrubljenog orukavlja.¹⁸³ „Ukras su izrađivale duž rukava te na stražnjoj strani donjeg dijela košulje u okomitim stupovima između nabora. Ukras je mogao biti tkan ili vezen, pa je pojedinoj *rubini* i davao ime (*odnjica, vezenka, pulijanka, vuničarka* i sl.).¹⁸⁴ „Bogatstvo ukrasa, vrsta tkanja,

¹⁷⁸ Ivanković, I., Šimunić, V., *Hrvatske narodne nošnje – Croatian National Costumes*, Multigraf d.o.o., Zagreb, 2001., str.74.

¹⁷⁹ Rosić, M., *Katalog izložbe: Narodne nošnje Novogradiškog kraja*, za izdavača: Općinsko poglavarstvo – Staro Petrovo Selo, Staro Petrovo Selo, 2004.

¹⁸⁰ Kolić Klikić 2007:13.

¹⁸¹ Kolić Klikić 2007:236.

¹⁸² Kolić Klikić 2007:18.

¹⁸³ Grupa autora 2016:197.

¹⁸⁴ Grupa autora, *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 197.

ručnog rada i boja veza, određivali su priliku za koju je nošnja napravljena i dob žene za koju je bila izrađena. Ovi elementi izdvajaju ženske nošnje kao svečane, radne, *rušne* (*žalobne*), nošnje za djevojke, mlade udane snaše, žene srednjih godina i starije žene.¹⁸⁵ K 11 priča kako se na području Cernika, pri tome misli na pauriju, narodna nošnja od jednog dijela zvala *vezenka*, *vezenica*, *veženka*. „U selu znaju biti dva, tri naziva jer se žena na primjer iz Podvrškog udala u Opatovac i sa sobom donijela naziv. *Veženka* nije radna nošnja, znalo se točno u čemu se radilo. Kad je ona požutjela, bila jako stara, tad je bila i radna i svečana. Znalo se točno kad se oblačila. Kad je žena iz Opatovca išla u Novu Gradišku, nosila je tu *veženku* koja je pripadala i radnoj i svečanoj nošnji. Za Božić je bila *ponova*, pliš, štof, svila, *krila*.“ Riječ *ponova* K 11 objašnjava kao dio narodne nošnje koji je označavao nešto novo. „Za *kirvaj*, Božić, Uskrs trebalo je biti nešto novo, bilo da se radilo o marami, o oplecku, novim cipelama. Djevojka je morala imati nešto novo.“ Radauš Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske* piše kako „kroz ta, narodnom predajom ozakonjena pravila, nošnja dobiva i društveno značenje, ona postaje pokazateljem društvenog statusa pojedinca u seoskoj zajednici, ona je vidljivo vanjsko obilježje tog položaja, u neku ruku lična karta svakog člana te zajednice, u prvom redu ženske čeljadi u tom specifičnom društvu. Svaka životna faza, svaki događaj i značajna promjena u životu od djetinjstva, preko djevojaštva, doba zaruka i udaje, mladovanje poslije svadbe, postizanje materinstva, zrela dob i udovištvo – sve se to često može otčitati u ruhu koje pojedina žena oblači.“¹⁸⁶ Šestan u knjizi *Narodna nošnja Slavonije* piše kako je seoska etiketa propisivala različiti način oblačenja prema životnoj dobi, bračnom stanju, ekonomskom položaju, odnosno prilici u kojoj se osoba pojavljuje.¹⁸⁷ „Svečane nošnje uvijek su bogatije, kako po ukrasu tako i po utrošenom materijalu od kojeg su šivane. Podrazumijeva se da su svečane nošnje nakon dužeg nošenja kasnije upotrebljavane kao svakodnevno, radno odijelo. Djevojke se po svakodnevnoj, odnosno manje svečanoj odjeći nisu razlikovale od mladih udatih žena, a od starijih su se razlikovale samo po tome što im je bilo dozvoljeno nošenje življih boja. U najsvečanijim prilikama djevojke su, za razliku od udatih žena, imale otkrivenu glavu, a kosu češljanu u frizuru odgovarajuću starosnoj kategoriji kojoj pripadaju. Najsvečanije oblačenje za djevojčicu počinje u 12. ili 13. godini i narod ga naziva *kitnja*. Djevojčica od 12. do 15. godina, u tzv. *maloj kitnji* nosi uže *rubine* sa

¹⁸⁵ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 13.,

Već citirano u fusnoti 110.

¹⁸⁶ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Uvodu*.

¹⁸⁷ Šestan 1984:11.

skromnijim ukrasom. Najčešće je to ukras samo uokolo donjeg dijela, iznad poruba. Od 15. do 18. godina računa se da je djevojka u *velikoj kitnji* i tada nosi šire rubine pod koje oblači nekoliko *krila* – podsuknji.¹⁸⁸ K 11: „Kad se cura *zacurila*, točno se znalo kad ide koja *ponova*. „Neke nisu ni prošle sve *ponove*, došla prilika da ju udaju i cura postala žena. U svatovima je bila svečana nošnja. Ako je mlada, ide u bijelom, sve bijelo. U žalosti ili *rušnji* nosilo se također bijelo. Crno u žalosti došlo s *novom modom*. Kad je jako velika žalost, žene su znale čak maramu prebaciti preko lica. Takvih primjera ima po Zagori i Bosni.“ Niti jedna od kazivačica nije se udala u narodnoj nošnji. (Slika 8. i 9.)

Slika 8. Grupna fotografija vjenčanja. Privatno vlasništvo, Giletinci. K 5 udala se 1940. godine iz Opatovca u Giletince.

Slika 9. Bračni par: K 5 i pokojni suprug Bakunić, Marko. Privatno vlasništvo, Giletinci.

U knjizi *Boja i sklad; Prilog za upoznavanje hrvatskog seljačkog umieća* Ljubo Babić piše kako, promatrajući cjelokupan lik i pojavu bilo kojeg seljačkog kostima, možemo vrlo lako opaziti, da su boje na tom ruhu povezane u međusobnom čvrstom odnosu, bez obzira na različite materijale.¹⁸⁹ Ivo T. Franić u knjizi *Staro narodno bojadisanje kućnim bojama* piše kako je narodne tkanine bojadisao sam narod *biljevnim* bojama, po receptima koje je

¹⁸⁸ Šestan, I., *Narodna nošnja Slavonije*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1984., str. 11. – 12.

¹⁸⁹ Babić 1943:14.

ustalila stogodišnja tradicija i dugotrajno iskustvo brojnih generacija.¹⁹⁰ „Glavne boje našeg folklora jesu: bijela, crvena, ruja (tamnocrvena), žućkasta, žuta, sigasta, smeđa (mrka, murgasta), zelena, svijetlo plava, zagasito plava, ljubičasta, ružičasta, aleva (boja paprike), vinasta (boja crvenog vina) i crna. Crvena boja u nekim krajevima našeg naroda označava radost, crna i kavena žalost, a bijela nevinost. No, u većini, bijela boja, bez ornamenata, označuje i tugu.“¹⁹¹ U knjizi *Hrvatski običaji i druge tradicije* piše kako se odabranim dijelovima i izabranom bojom žalobne odjeće, to jest *rušne*, nije iskazivalo samo opće stanje tuge i bol za izgubljenim članom obitelji, nego se obavještavalo o stupnju srodnosti s pokojnikom.¹⁹² Na postavljeno pitanje: „Koja boja je nošena u *rušnji*?“ sve kazivačice odgovaraju: „Crna.“ Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše kako su za *rušnju* (žalost) izvorno nošena bijela *krila*, *oplećak* i rubac bez ukrasa i crna vunena *zaprega*.¹⁹³ „U prvoj polovici 20. st. bijelu žensku *žalobnu rubinu* zamjenjuje crna boja suknji, bluza, *marama* i *fertuna* koja postaje znakom žalosti.“¹⁹⁴

Radauš Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske* piše kako se sredinom 18. stoljeća cjelovita slavonska rubina u istočnoj Slavoniji počela odvajati na svoje sastavne dijelove, *oplećak* i *skute*, koji su se oblačili na tijelo svaki za sebe, ali su i dalje predstavljali cjelinu u

neodvojivom paru.¹⁹⁵ „S vremenom široki rukavi *oplećka* reduciraju se i postaju uski, ravni i skroz otvoreni.“¹⁹⁶ (Slika 5.)

Slika 10. *Razdvojeno ruho*, to jest mali *oplećak*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci. K 5 nije se mogla sjetiti kad je *oplećak* nošen, pretpostavka je za njezinog boravka u Opatovcu, prije udaje u Giletince jer se ne sjeća da je u Giletnicima nošena narodna nošnja. Navedeni podaci odnose se na slike 11. i 12.

¹⁹⁰ Franić 1937:2.

¹⁹¹ Franić, I. T., *Staro narodno bojadisanje kućnim bojama*, Štampa državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1937., str. 2.

U knjizi su navedeni podaci od čega se dobiva pojedina boja te načini bojanja.

¹⁹² Grupa autora 2016:147.

¹⁹³ Kolić Klikić 2007:16.

¹⁹⁴ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 16.

¹⁹⁵ Radauš Ribarić 1975: *Ženska nošnja Slavonije*

¹⁹⁶ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975., citirani dio nalazi se u *Ženska nošnja Slavonije*.

Slika 11. *Razdvojeno ruho*, to jest prednji dio malog *oplećka*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci.

Slika 12. *Razdvojeno ruho*, to jest prednji dio malog *oplećka*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci.

Proučavanjem literaturnog izvora autorice Kolić Klikić dolazi se do zaključka kako prikazani *oplećak* sadrži *četvrtasti vratni izrez* koji se šivao s uskim rukavima.¹⁹⁷ K 1 nosila je *oplećak*. K 7 sjeća se da je *oplećak* nošen u vrijeme žetve. K 6: „Najzad dvadeset godina se nosio

¹⁹⁷ Vidi izvor: Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 255. – 257.

oplećak. Bab' Marica ga nosila, možda još i sad, sad leži, nepokretna je. Ima ona i *unterok*, *krila*.“

Donji dio odvojene narodne nošnje naziva se *krila*. (Slika 5.) Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše kako se platno za *krila* nije krojilo, već su *pole* sastavljane i potom nabirane. Stražnje pole na *krilima* su slagane u *falte*, a s prednjeg kraja ostavljena je jedna cijela ravna pola tkanja.¹⁹⁸ „*Krila* su istočno od Nove Gradiške šivana od 4 do 8 pola tkanja, od kojih jedna pola čini prednjicu, a preostale su pole na leđima slagane u duboke pravilne falte. U zapadnom dijelu *krila* nose naziv *skuti*, a slagani su u nešto pliće *falte*.“¹⁹⁹ *Krila* su u pasu kalupana, a preko *falti* je zašivena posebno krojena platnena pasica zvana *obušva*.²⁰⁰ „*Obušva* je u stvari platnena pasica našivena preko *falti* i *prednje pole*.“²⁰¹ Pomoću *obušve* *krila* su vezivana i učvršćena u pasu.²⁰² K 11 priča kako su se *krila* zaplavljivala. „*Krila* i gornji dio narodne nošnje se plavio *flebom*. *Fleba* su bile kuglice koje su se koristile za izbjeljivanje veša, ako ih se puno stavi, veš dobije *baby* plavu boju. Takva se nosila kao svečana, a gornji dio nošnje je bio *oplećak* sa širokim rukavima.“ U proučenoj literaturi nisu nađeni podaci o narodnoj nošnji bojanoj *flebom*. K 4 sjeća se *krila* koja su se *faltala* po mjesec dana držeći složena pod kamenom, također se sjeća plave boje *krila*. K 8 priča kako se nošnja, koja požuti, bojala *flebom*. „Kad nošnja požuti od nošenja onda se stavi *fleba* u krpicu pa s narodnom nošnjom u vodu. Onda *fleba* malo sakrije to žutilo pa nošnja bude 'nako malo plavkasta, a ne bijela.“

Slika 13. Rub *krila* obojena *flebom*. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška.

¹⁹⁸ Kolić Klikić 2007:250.

¹⁹⁹ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 260.

²⁰⁰ Kolić Klikić 2007:260.

²⁰¹ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 260.

²⁰² Kolić Klikić 2007:260.

Slika 14. *Krila* obojena *flebom*. Prijašnja vlasnica K 10. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška.

U Opatovcu je kazivač²⁰³ rekao kako su „oni višlje Psunja nosili plavu narodnu nošnju, tamo od Kutjeva.“ Izvor daje naslutiti kako je jedna nacionalna manjina imala takav plavi tip narodne nošnje.

Simončić u *Prilog poznavanja povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj* piše kako je na četvrtom Lateranskom koncilu (1215.), papa Inocent III. izdao uredbu po kojoj su židovi i muslimani morali nositi posebnu haljinu kako bi se razlikovali od kršćana.²⁰⁴ U Općini Cernik postojalo je nekoliko naselja naseljenih srpskom nacionalnom manjinom. Načelnik Općine Cernik Vitimir Žakić rekao je kako u naseljima Golobrdac, Sinlije i Opršinc nema stanovnika, stoga nisam bila u mogućnosti provjeriti točnost dobivenih informacija. Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše, kako prema tvrdnjama kazivača, nošnje sela u kojima je živjelo stanovništvo srpske nacionalne manjine nisu se ni po čemu razlikovale od nošnji u Opatovcu i Banićevcu.²⁰⁵

U knjizi *Hrvatske narodne nošnje* Ivanković i Šimunić pišu kako je u požeškom kraju karakteristično platnene dijelove nošnje plaviti plavilom za rublje, često otopinom modre galice²⁰⁶. „Sela Požeške kotline sami stanovnici dijele na ona u *Poljadiji* (koja se nalaze u nizinskom dijelu) i sela u *Podplanini* (koja se nalaze u prigorskom pojasu Papuka i Krndije).

²⁰³ **Kazivač** – ne navodim podatke jer osoba nije sigurna, boji se krivog zaključka.

²⁰⁴ Simončić 2014:19.

²⁰⁵ Kolić Klikić 2007:242.

²⁰⁶ Ivanković, Šimunić 2001:75.

U svečanoj se ženskoj nošnji ovi krajevi razlikuju po intenzitetu zaplavljenosti i po dužini *krila*. U svim se selima svečana nošnja plavila, a u *Poljadiji* je bio običaj jačeg zaplavljivanja nego li u *podplaninskim* selima. Zaplavljivanje se postizalo uporabom manje ili veće koncentracije rastopljene *flebe* u posljednjoj vodi za ispiranje. U starijem vremenskom sloju nošene su jače plavljene *rubine*, dok je kasnije u modu ušla nešto svjetlija boja. *Krila* su bila različite vrste i određivalo ih se prema kvaliteti koja je ujedno određivala i njihovu namjenu. Prema količini i kvaliteti *krila* i *oplećaka* cijenilo se bogatstvo djevojke za udaju.²⁰⁷ Bivša vlasnica *krila* K 10 rođena je u Podvrškom, udala se u Golobrdac pa preselila u Šumeticu. (Slika 13. i 14.) Detaljnijim istraživanjem i kazivanjem prof. Matoković, više kustosice etnološkog odjela u Gradskom muzeju Požega, dobila su se saznanja o tome kako nije bilo razlike u narodnoj nošnji žitelja nekog sela različite vjeroispovijesti. Prof. Matoković: „Krajem 19. stoljeća pojavljuju se prva *krila* koja su sadržavala natak s prugama. Prvi natak je bio crni i crveni, kasnije se pojavljuje bijeli pa plavi. Ova *krila* je vjerojatno nosila starija žena ili su nošena u vrijeme korizme. Prvotna *krila* su bila ovakva na pruge. Plavilo je bilo isključivo za svečane narodne nošnje. Znali su plaviti čak i *peškire*. Plavljenje je bilo rasprostranjeno na požeškom te vjerojatno i na novogradiškom području, ali se s vremenom izgubilo. Ljudi pamte nešto što su vidjeli ili što im je rečeno te se zna dogoditi da se s vremenom dio običaja izgubi jer se ne spominje. Na đakovačkom području je također bilo prisutno plavljenje narodne nošnje.“

²⁰⁷ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2007., str. 27. i 41.

Vidi izvor: *Krila*, u Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2007., str. 40. i 47.

Slika 15. Slika „Seljanke u trgovini“, ulje, platno, akademskog slikara Stevana Čalića, Požega, 1917. godina, inventarni broj U-58, Zbirka slika, Gradski muzej Požega. „Motiv prikazuje *genre* scenu u trgovini požeškog trgovca Đoke Jovanovića koji seljankama u požeškoj narodnoj nošnji pokazuje robu. Slika prikazuje trgovinu na trgu sv. Trojstva u Požegi koja se nalazila unutar bolti.“ Citirani dio preuzet iz Glasnika županije Požeške, 1891., br. 45., 1917. godina, str. 2.

Na slici su vidljiva *krila* sa *zatkom* crne, crvene i bijele boje.

Ljudi su napuštali naselja iz različitih razloga, što svojom voljom ili prisilom kao u 17. stoljeću kad je zapaljen Cernik, o čemu piše Jančula u *Povijesti Cernika i cernička samostanska kronika*. U narodnim nošnjama okolice Cernika vidljivi su utjecaji požeškog kraja. Kao razlog tomu možemo navesti seobe naroda i njihovo prilagođavanje prostoru, ali i vjerske utjecaje. Cernik i njegova okolica pripadaju Požeškoj biskupiji.

Od ostalih dijelova narodne nošnje svakako treba spomenuti *zapreg*. „*Zapregom, pregačem* ili *pregačom* u novogradiškom²⁰⁸ se kraju nazivaju vuneni komadi tkanja koje su žene opasivale s prednjeg kraja *vezenice*. *Pregače* su uvijek s tri kraja optočene raznobojnim vunanim *frandama* ili *prandama*. Svečani su primjerci uvijek ukrašeni srmenim nitima, dok su žalobne i one namijenjene starijim ženama uvijek bez srme. Prema njihovoj ih se namjeni može razvrstati u dvije skupine: *mrke zaprege* i *gizdave zaprege*. *Mrke* su zaprege tamnijih boja i nosile su ih starije žene. Bile su namijenjene za *rušnju*, advent i korizmu.

²⁰⁸ Odnosi se i na područje Cernika.

Slika 16. Crvena ili gizdava zaprega. Privatno vlasništvo, Opatovac.

Među *mrkim zapregama* međusobno se razlikuju one namijenjene za blagdane od onih koje su nošene za žalosti. *Mrke* su *zaprege* bez srmenih niti kao svakidašnji odjevni predmet nosile bake, a nošene su i u žalosti. *Rušne zaprege* ili *mrke zaprege* uvijek su crne boje. Boja *prandi* na *mrkim zapregama* prati boje u kojima je tkano platno *zaprege*. *Crvenim* ili *gizdavim zapregama* pripadaju one na kojima prevladavaju crveni

tonovi, kao i one koje su bogato protkane srmom. *Crvene* su *zaprege* tkane na pruge izmjenično s crvenom i crnom vezenicom i na njima su u većoj mjeri naznačeni crveni tonovi, a bile su namijenjene djevojkama i mladim ženama koje su ih nosile za svečanosti i blagdane. Da bi *zaprege* bile bogatije i ljepše, u donjem su dijelu nitima srme u obliku *loze*, *vitkova*, zvijezda, različitih geometrijskih likova, *lozice* s cvjetovima ili grančice s listovima. *Zaprege* su na kraju 19. st. i početkom 20. st. zamijenili različite vrste svilenih *fertuna*.²⁰⁹ K 1 sjeća se kako je njezina mama nosila *krila* sa svilenim *fertunom*. K 7 priča kako je mama nosila *krila* u crkvu. „*Krila* nisu bila plava, ali su bila sitno plisirana. Kad dođe iz crkve, to skine i smota, zaveže sa širokom krpom i objesi.“

K 11: „Svaki dio narodne nošnje prati starosnu dob. Djevojka je nosila veseliju *tkanicu*, a kako je starila, sve tamniju. U *rušnji* se nosila ljubičasta i crna.“ Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše kako je *tkanica* vuneni tkani pojas kojim su žene opasivale struk.²¹⁰ „Imala je namjenu pridržavati *krila* i *oplećak* stisnutim uz tijelo kako *krila* koja su teška ne bi visjela ili puzila s tijela. Kombinacija boja na pojasu ovisila je o njihovoj namjeni. Ako ih je nosila djevojka ili mlada udana snaša, onda su *tkanice* bile vedrih boja, a ako su bile namijenjene za advent, korizmu ili

²⁰⁹ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 264. i 266.

²¹⁰ Kolić Klikić 2007:270.

za stariju ženu, onda su morale biti mrkih boja, pa čak i crne.²¹¹ „U nošnji su uz starinske vunene pregače – *záprege*, bile uobičajene i *tibetkinje* – kašmirski rupci s resama (...) Uz još kasnije usvojenu svilenu pregaču, *fěrtūn svilénac*, djevojke i žene povezivale su *svilěnke* ili plišène marama.²¹² K 1 sjeća se *tibetne marama*. Vezala se oko vrata. „Nosila se i vunena marama *zagrtča*. Ona je bila od vune, al' onak' heklano, malo gušće, 1.5 cm sa 1.5 cm, a okolo sve visile rese. Imala ju moja mama.“ U Šagovini Cerničkoj K 7 znala je vidati žene s crnim i *braun* maramama koje su se nosile prilikom odlaska u crkvu nosile umjesto veste. „Uz starovirsku su *vezenicu* odijevane kupovne kašmirske *marama s frandama*, u novogradiškom kraju zvane *tibetne marama, žavlin ili šafor*. To su veliki vuneni rupci crvene, smeđe i crne boje po kojima je na sve četiri strane izveden ukras raznovrsnih i raznobojnih cvjetova. Crvene su rupce nosile djevojke i mlade žene, rupce smeđe boje žene srednjih godina, a one crne starije žene.²¹³ Marama oko vrata bila je velikih dimenzija i nosila se na gornjem dijelu tijela, dok je marama za glavu bila manjih dimenzija. Simončić u tekstu *Prilog poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj* piše o zakonima koji su se ticali maski, velova te plašteva. Jedan od takvih zakona donio je papin legat iz Romagne, kardinal Latino. U svojoj regiji 1279. godine uputio je ženama proglas o obaveznom korištenju vela.²¹⁴ „Otkrivenu žensku smatrao je nečasnom te je veo bio sredstvo 'pristojnijeg' izgleda u javnom prostoru. Ostale talijanske regije nisu bile istog mišljenja. Štoviše, smatrale su da veo potiče nedolično ponašanje. Tako je u Lucci 1337. godine bio zabranjen ženama svih društvenih statusa, osim časnih sestara i pripadnica drugih religija. Kapuljače su bile dopuštene za vrijeme žalovanja i vremenskih oborina.²¹⁵ Uz narodnu nošnju i starosnu dob samo su cure do udaje hodale gologlave. K 1 nije nosila maramu kad se udala. „K'o cura sam išla gologlava. S dvanaest – trinaest godina se nosila *cicena marama*, malo starija cura nosi *lastavicu*. Kad cura navrší četrnaest – petnaest godina nosi *štofenu maramu*, a zadnji se nosi *voštigl*. Nisam ja to tako nosila.“ K 9 sjeća se *marama voštikl* koju je nosila kad je bila cura. „Stalno sam ja to nosila. Tata mi je kupio kad sam imala oko četrnaest godina. Nosila sam ju u crkvu. Kupio mi je i niske cipele pa sam se bila ljutila jer sam htjela na petu.“ Neko vrijeme

²¹¹ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 270.

²¹² Ivanković, I., Šimunić, V., *Hrvatske narodne nošnje – Croatian National Costumes*, Multigraf d.o.o., Zagreb, 2001., str. 75.

²¹³ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 272.

²¹⁴ Simončić 2014:19.

²¹⁵ Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I. (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29., citirani dio na str. 19.

je K 7 nosila maramu. „Gledale smo da bude crvena. Bile su skupe pa ako nismo imale novaca, uzmemo jednu pa prepolovimo.“

Slika 17. Marama za glavu. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška. Prijašnja vlasnica marama K 10, rođena je u Podvrškome, udala se u Golobrdac pa preselila u Šumetlicu.

K 11 priča kako su se ispod marama nosile i lagane pamučne marame da se ne zaprljaju u dodiru s kosom. (Slika 17.) Radauš Ribarić u knjizi *Narodne nošnje Hrvatske* piše kako su se u Slavoniji poštivali običaji pokrivanja kose udatih žena. „Ona na glavu najprije meće kapicu, a preko nje povezuje maramu. Ta dva sloja međutim u svečanom ruhu predstavljaju oglavlje koje samo po sebi djeluje

cjelovito. Donja je kapica nevidljiva i ima zadaću da pridržava kosu počešljanu na određeni način.“²¹⁶ Kolić Klikić u knjizi *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška* piše kako je vrsta marame ovisila o njezinim godinama i prilici za koju se spremila. Tkana se marama nosila u crkvu, dok su u *rušnji* žene pokrivale glavu bijelim tkanim rupcima zvanim *bolča*. Kod obavljanja poslova i ljetnih mjeseci krajevi marame su se zabacivali na tjeme.²¹⁷

Slika 18. Tri žene. „Starije žene nosile su i bijele rubine sitno skrenute okomito s prednje strane malo podignute. Pregače su protkane srmom, a na leđima tanke vunene marame.“²¹⁸

²¹⁶ Radauš Ribarić, J., *Narodne nošnje Hrvatske*, Etnografski muzej Zagreb, Spektar, Zagreb, 1975., citirani dio u *Ženska nošnja Slavonije*.

²¹⁷ Kolić Klikić 2007:288.

²¹⁸ Rosić, M., *Katalog izložbe: Narodne nošnje Novogradiškog kraja*, za izdavača: Općinsko poglavarstvo – Staro Petrovo Selo, Staro Petrovo Selo, 2004.

K 4 nosila je maramu u polje. K 4: „Kad se udaš, saviješ kosu, a dok si cura imaš pletenice.“ Prema kazivanju K 11, *bolča* se zvala bijela radna, ali i *rušna* marama. K 11: „Neće u crnoj marami u polje. Bijela marama za *rušnju* imala je malo rada. Kad je bila velika *rušnja*, nije bilo nikakvog rada po njoj, eventualno po sredini linija rađena iglom. Vezala se oko glave, uz vrat prema bradi, nikada se nije kupila na glavu kao za vrijeme rada. Po količini rada na marami znalo se je l' cura iz bogatije kuće.“ Vesna Zorić u tekstu *Starinsko žensko češljanje i opremanje glave* piše kako je uočljiva česta primjena crvene boje u oglavljima djevojaka i mladih žena.²¹⁹ „U cijelom slavenskom svijetu ona ima sadržaj životne radosti, zdravlja, sreće i magijske obrane od zlih sila. Njome se zaštićuje plodnost potencijalne roditeljice i jamči produženje roda što je prvi i najviši zakon patrijaralnoga društva.“²²⁰

Djevojke još kao djevojčice kosu spleću u dvije pletenice koje se sastoje od pramenova i slažu ih unakrst na potiljku. Kad se zacure, češljaju kosu u *veliku pletenicu* u kojoj je sva kosa stražnje polovice glave spletena u jedan široki preplet od tankih pramenova.²²¹ „Jedinu usporedbu toj nadasve složenoj frizuri nalazimo u načinu češljanja i opremanja glave u vrijeme kasnog Rimskog Carstva, tj. od sredine 3. do kraja 5. stoljeća naše ere.“²²² U pauriji se nosila i posebno pletena do dva prsta široka pletenica zvana *kintoš*.²²³ „*Perčin* je pleten za blagdane od sitnih pramenova vlastite kose tako da je bio za dlan širok. *Kintoš* je pleten od sitnih pramena kose, a bio je širok do dva prsta. *Kintoš* nisu nosile sve djevojke, već samo one čije su kose bile slabe pa je i *perčin* bio jako malen. U starosti od 15. ili 16. godina djevojka se *zacurila* i tek je od tada mogla nositi *perčin*. Djevojčice mlađe od 15. godina, kada su išle na misu, pokrivala su glavu rupcem.“²²⁴ Zorić u tekstu *Starinsko žensko češljanje i opremanje glave* piše kako je nakon udaje kosa udane žene zabranjena dodiru i pogledu.²²⁵ „Smatra se da pokrivanje kose udanih žena prvotno ima magijske sadržaje jer, kosu, kao izvor životne snage treba skrivati od zlih sila.“²²⁶ Udane žene nosile su kapicu zvanu *poculica*, a u mlađem sloju

²¹⁹ Zorić 2001:243.

²²⁰ Zorić, V., *Starinsko žensko češljanje i opremanje glave*, str. 243. – 281., u Vitez, Z., Muraj, A. (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura, na razmeđu svjetova i epoha*, Barbat; Institut za etnologiju i folkloristiku; Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2001., citirani dio na str. 243.

²²¹ Radauš Ribarić 1975: *Ženska nošnja Slavonije*

²²² Radauš Ribarić, J., *Narodne nošnje Hrvatske*, Etnografski muzej Zagreb, Spektar, Zagreb, 1975., citirani dio u *Ženska nošnja Slavonije*.

²²³ Kolić Klikić 2007:279.

²²⁴ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 279.

²²⁵ Zorić 2001:244.

²²⁶ Zorić, V., *Starinsko žensko češljanje i opremanje glave*, str. 243. – 281., u Vitez, Z., Muraj, A. (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura, na razmeđu svjetova i epoha*, Barbat; Institut za etnologiju i folkloristiku; Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2001., citirani dio na str. 244.

nalazimo *šamiju*.²²⁷ „Kad se *poculja* povezivala, stegnula se uzicom, pa se s prednjeg kraja glave na tjemenu povezala *tibetna marama*. Da bi se pravilno povezala, *marama* se slagala u pas širine do tri prsta i vezivala tako da pokrije rub *poculje*.“²²⁸ Šestan u knjizi *Narodna nošnja Slavonije* piše kako se tradicijski način opremanja glave napuštao i mijenjao u međuratnom razdoblju, a potkraj 2. svjetskog rata uglavnom je potpuno nestao.²²⁹ „No tragove nekadašnjih zakonitosti u opremi glave susrećemo i danas. Žene sa sela zadržale su pokrivanje glave maramom što ih statusno jasno razlikuje od građanki.“²³⁰

Od nakita su se nosili dukati uz vrat ili niske bisera. Ivanka Vrtovec u knjizi *Narodni nakit Hrvatske* piše kako je kićenjem i odijevanjem narod često oponašao više društvene slojeve te ih prilagođavao svojim ekonomskim mogućnostima i nepisanim zakonima.²³¹ „Bogate Slavonke ukrašavale su uši zlatnim novcem Austro-Ugarske Monarhije *dukatima* ili rjeđe njihovom imitacijom.²³² K 1: „Kod nas u Baćin Dolu nije bilo dukata. Samo jedna kuća je imala, nitko drugi. Ja sam nosila *minduše*, ručni sat i bisere kad sam bila cura, ali i kad sam se udala. Ovdje su se nosili dukati u ušima, a ne oko vrata. Bilo siromašno selo pa nitko nije imao dukate.“ K 2 je isto iz Baćin Dola. Sjeća se kako su nošnju za nastupe u folkloru, ali bez dukata, posuđivali u Opatovcu. Djevojke i žene Baranje, Slavonije, Posavine i Pokuplja nosile su i ogrlice od srebrnog ili zlatnog novca zvanog: *novci, cvancige, škude, petaki, dukati*.²³³ „Novac od kojeg je komponirana ogrlica, žene su obamitale obično žutim koncem i prihvaćale ga na tekstilne trake ponajčešće na svilenu trobojnicu ili na crni baršun.“²³⁴ K 11: „Djevojke se *kite*, udana žena isto ako je mlada, starija žena ne. Starije žene se nisu *kitile*.“ Ruke su se *kitile* uz svečanu *opravu* čije su podlaktice krasile *narukve* ili *šticle* pletene od tamnocrvene vunice i navezene sitnim bijelim staklenim zrnjem.²³⁵ U zimsko vrijeme žene su nosile *kudmešak*. „*Kudmešak* je kratki kožni prsluk koji s nutarnje strane ima *runo*, a izvana je ukrašen kožnim aplikacijama, šarama vezanim svilenim koncem i brojnim ogledalcima. Na vratni i rameni izrez *kudmena*, te na njegov donji rub, najčešće je kao dodatni ukras našiven

²²⁷ Kolić Kliković 2007:80.

²²⁸ Kolić Kliković, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 284.

²²⁹ Šestan 1984:249.

²³⁰ Šestan, I., *Narodna nošnja Slavonije*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1984., str. 249.

²³¹ Vrtovec 1985:7.

²³² Vrtovec, I., *Narodni nakit Hrvatske*, Grafički zavod Hrvatske, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., str. 7.

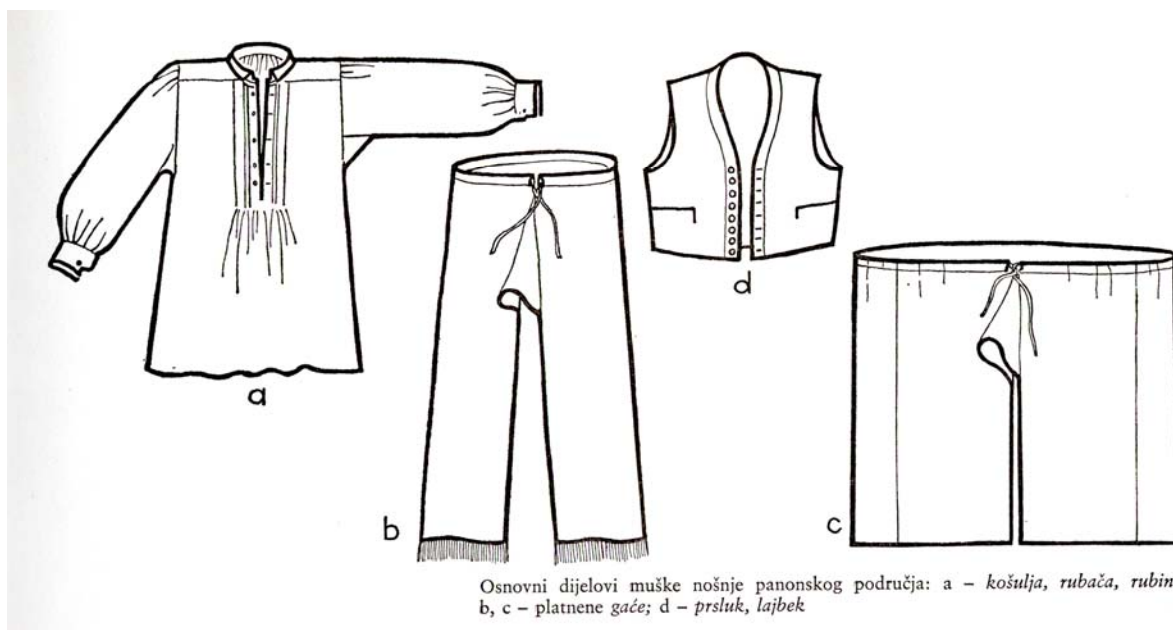
²³³ Vrtovec 1985:9.

²³⁴ Vrtovec, I., *Narodni nakit Hrvatske*, Grafički zavod Hrvatske, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., str. 9.

²³⁵ Vrtovec 1985:9.

komad crnog životinjskog krzna zvanog *runjica* ili *mačka*.²³⁶ Djevojke su nosile crvene *kudmene* ukrašene crnim krznom oko vrata, prorezom na prsima i u donjem dijelu. Starije žene nosile su *mrke kudmene*. Ispod *kudmena* zagrtala se *tibetna marama*. Zimi su starije žene uz *kudmen* nosile kupovnu, vunenu *maramu zagrtaću*. Djevojke i mlade žene preko ramena nosile su iste takve vunene *marame zagrtaće*, ali su bile bijele, narančaste, crvene, *rozene*.²³⁷

5.2. Muška narodna nošnja

Slika 19. Dijelovi muške narodne nošnje koji su karakteristični za panonsko područje. Slika preuzeta iz Muška nošnja sjeverne Hrvatske, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975.

Narodna nošnja nije krojena, nego su pojedini komadi dobiveni sastavljanjem ravnih pola platna koje su međusobno po ivici sašivene i zatim nabrane, odnosno složene u manje ili veće čvrste nabore. Tako je izvedeno muško ruho koje se sastoji od *košulje* i *gaća*.²³⁸ „Muška odjeća sa svojim sastavnim dijelovima košuljom i gaćama predstavlja jednu cjelinu pa su oba ta predmeta izrađena uvijek istovremeno kao par, od iste vrste platna i s eventualnim istovrsnim ukrasima.”²³⁹ *Gaće* su se razlikovale po širini, to jest po broju platnenih pola koje su za njih upotrebljene.²⁴⁰ Kolić-Klikić u knjizi *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije*;

²³⁶ Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 298.

²³⁷ Kolić Klikić 2007:298.

²³⁸ Radauš Ribarić 1975: *Opće značajke panonskog ruha*

²³⁹ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975., citirani dio u *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*.

²⁴⁰ Radauš Ribarić 1975: *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*

Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška piše kako je najbolji opis muške narodne nošnje zapisan u školskoj Spomenici Pučke škole u Novoj Gradiški 1900. godine. U Spomenici piše: „Stanovnici trgovačkog i obrtničkog stališa obajega spola odjevaju se po gradjanski; poljodjelci pako po seljački. Mužkarci potonjega stališa nose većim dijelom samo košulju i gaće, sašivene iz lanena ili pamučna samotkana platna. Rublje im je čisto i bijelo, uz porub šupljikano, navezeno i prošivano, često umjetničkom vještinom izradjeno. Pašu se pojasom tkanim od vune (tkanicom) ili kupljenim remenom, a košulju od zada saberu i skite ukusno u

sićušne nabore. Preko košulje nose prsluk od crnog, najviše pako od modroga sukna. (...) Stara se nošnja sve to više gubi, a nova po kalupu francuskom i njemačkom preutima mah.²⁴¹

„Za svečane zgone i za odjeću u koju se opremaju, osobito u Slavoniji i Baranji u gaće je utrošeno i po tri do pet pola za jednu nogavicu.“²⁴²

Slika 20. Gaće. Privatno vlasništvo, Banićevac. Gaće od 5 pola, pripadaju razdoblju prije 2. svjetskog rata, godina nije poznata.

Takve široke gaće, stegnute u struku izgledale su kao nabrana suknja.²⁴³ „Nekoliko je godina

poslije Drugoga svjetskog rata vladala nestašica tekstila pa su nošnje raskrajane, a od njihova su platna šivane suknje, bluže, hlače i drugi odjevni predmeti.“²⁴⁴ K 8 sjeća se kako je njezina

²⁴¹ Vesna Kolić-Klikić na str. 24., u fusnoti broj 81. navodi izvor citiranja: *Spomenica Pučke škole Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, 1900.

Vidi izvor: Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015.

²⁴² Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975., citirani dio u *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*.

²⁴³ Radauš Ribarić 1975: *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*

²⁴⁴ Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 41.

mama nakon 2. svjetskog rata od jedne nogavice napravila košulju. „U izgledu gaća dolazi do izražaja priprosto oblikovanje bez krojenja, jer su se nogavice sastavljale od pole platna, bez ikakvih drugih zahvata, osim što imaju umetnuti središnji kvadratni dio (*turo*). U struku su ih vezali uskom, u kući tkanom²⁴⁵ vrpcom (*gačnjak*, *svitnjak*). U područjima bogatima lanenim platnom nogavice gaća sastavljali su i od dviju (Posavina, Podravina), triju pa sve do pet pola (istočna Slavonija, Baranja).“²⁴⁶ „Umjesto *gaća* već su poslije Prvog svjetskog rata i u paorskim selima cerničkog kraja ljudi odijevali hlače.“²⁴⁷ K 3: „Nosile su se široke gaće. Kad sam bio dijete, nosio sam suknjicu, nije bilo k'o sad, čim se rodiš u cipelice. Išli smo bosu. Nas trojica sjednemo pred crkvu, uzmemo *ekser* pa bodemo k'o da *šlingamo* i pjevamo: 'U mog ćaće šlingovane gaće'. Nosio sam suknjicu do pet ili šest godina.“ K 4 sjeća se kako je otac bio majstor pa nije nosio *gaće* i *košulju*. K 4: „Cernik rano prešao na modernije.“ Prema

kazivanju K 11 nije bilo *donjeg rublja*.

Košulja ili *rubaća*, *rubina*, koja je s *gaćama* činila cjelinu nosila se na dva načina: neopasana, slobodna ili opasana kožnatim *remenom*, *pasom*, *kajišem*, odnosno vunenim *pasom* – *tkanicom* koja se nekoliko puta obavijala oko struka.²⁴⁸ „*Košulja* je ukrašena na prsima i to utkanicom, vezom ili šupljikom, katkad samo kao uski porub, a nekad i na široj površini.“²⁴⁹

Slika 21. *Košulja*. Privatno vlasništvo, Banićevac. *Košulja* pripada razdoblju prije 2. svjetskog rata.

²⁴⁵ Vidi Muraj, A., *Tekstilno rukotvorstvo*, str. 83. – 91., u izvoru: Čapo Žmegač, J., *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.

²⁴⁶ Muraj, A., *Odijevanje*, str. 109. – 150., u izvoru: Čapo Žmegač, J., *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., citirani dio na str. 136.

²⁴⁷ Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 317.

²⁴⁸ Radauš Ribarić 1975: *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*

²⁴⁹ Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975., citirani dio u *Muška nošnja sjeverne Hrvatske*.

K 3 priča kako je zadnju *košulju* nosio na priredbi u osnovnoj školi. „Kad je momak u Slavoniji vjenčanjem prešao u skupinu oženjenih muškaraca, prestao je nositi odjeću vezenu zlatom i srebrom, kako suseljani ne bi pomislili da je – *odviše za plesom, a manje za poslom*.“²⁵⁰ Razlike nošenja po starosnoj dobi ili nacionalnoj pripadnosti nije bilo, u *rušnji* se nosila narodna nošnja s jako malo rada, bio je važan element *čistoće tkanine*. „Odijevanje ljudi srpske narodnosti ovoga kraja u svom osnovnom obliku kroja, ukrasa i načina odijevanja ni po čemu ne odudara od tradicijskog načina odijevanja katoličkog hrvatskog stanovništva (...)“²⁵¹ Prema kazivanju K 6, u Opatovcu su koso *skitite* gaće i košulja. K 6: „*Skitilo* se tako da se stavljala *štirka*, a dok je vlažno, slagalo se na šire, kao stepenice. Takav oblik slaganja karakterističan je samo za Opatovac dok se u Davoru *skitilo* na uže.“

5.3 Obuća

Na stranici *Enciklopedija.hr* piše kako je obuća zbirni pojam za sve što štiti i pokriva noge te sve što se obuva na njih, osim čarapa.²⁵² Aida Brenko u tekstu *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj* piše kako se obuća obično spominje uz opise narodne nošnje. „Kao njezin sastavni dio, i ona se mijenjala i oblikovala u skladu s općim civilizacijskim strujama.“²⁵³

U Hrvatskoj je krajem 19. stoljeća proučavanje odijevanja i obuvanja seoskog stanovništva potaknuo Antun Radić.²⁵⁴

Tradicijska obuća za područje Općine Cernik različite su vrste opanaka²⁵⁵ i čizama. *Opanke* su svakodnevno nosila djeca, momci i mlađi muškarci kao radnu obuću. Među stanovništvom

²⁵⁰ Grupa autora, *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2016., str. 147.

²⁵¹ Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015., str. 283.

²⁵² **Obuća** – „zbirni pojam za sve što štiti i pokriva noge, što se obuva na njih, osim čarapa. Razvila se iz potrebe da se noge zaštite od hladnoće i ozljeda. Najčešća su obuća *cipele* (mađarski *czipő*, srednjovjekovni latinski *zippelus*, *zepellus*; stariji izrazi *postola* i *crevlja*), koje mogu biti iznad gležnja (visoke) ili do gležnja (niske). U hladnijim uvjetima nose se *čizme* (turski *çizme*), koje pokrivaju nogu do koljena, dok se ljeti koristi lakša obuća – *sandale* (grčki *sándalon*). Udobna su kućna obuća *papuče* (turski *pabuç*, *papuç* od perzijskoga *pāpūš*). Kroz povijest skupocjena je obuća bila znak luksuza. Plemenski narodi cipeli pripisuju magičnu moć, dok je ljubljenje cipele (papuče) vladaru ili crkvenom dostojanstveniku (papi) predstavljalo simbol pokornosti i podložništva. Muslimani i danas na ulasku u džamiju iz poštovanja izuvaju cipele.“

Vidi elektronički izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44655>, 21.5.2019.

²⁵³ Brenko, A., *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj*, u: Zorić, V. (ur.), *Koje dobre šuze: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006., str. 73. – 109., citirani dio na str. 73.

²⁵⁴ Brenko 2006:73. i 75.

bogatijeg imovinskog stanja bilo je osoba koje nikada nisu obule *opanke*.²⁵⁶ K 3 se sjeća kako nije imao *opanke* dok je bio dijete, već je hodao bos po Banićevcu. U *opanke* su se obuvali veliki *obojci*²⁵⁷, kojima su omatali nogu do gležnja, a zimi i listove. Ženska svakodnevna radna obuća bile su *cokle* koje su izgledale poput čizmi.²⁵⁸ „Svečana obuća za razliku od svakodnevne vrlo jasno naglašava i dobnu razliku. Što je starosna dob viša, estetska i društvena funkcija obuće slabi. Za starije žene bilo je manje važno da se dokazuje s ciljem da se nekom svide.“²⁵⁹ Muškarci su krajem 19. stoljeća bili obučeni u opanke, momci u opanke i cipele, a „starci“ nisu nosili cipele.²⁶⁰ „Svakodnevna 'lošija' odjeća nosila se u kombinaciji s opancima.“²⁶¹ Muškarci su nakon nekoliko godina nosili samo opanke.²⁶² „Ženska su djeca do 15 godina najčešće hodala u opancima, a u svečanim prigodama, u cipelama. Od te dobi već je bilo važno kako će se djevojka pojaviti u selu. Obuća je kao pokazatelj imovinskih prilika igrala važnu ulogu u Slavoniji, osobito za djevojke do udaje. Ako kuća nije mogla svaku djevojčicu opskrbiti cipelama, onda su majke kupovale kćerima cipele vlastitim novcem. Momci, djevojke i žene do 35 godina radnim su danom hodali u opancima i obojcima. Žene su uz obojke navlačile još i pamučne čarape, a zimi suknene da im bude toplije. Obojke su zamatali preko čarapa. Cipele su žene obuvale za svečanije zgrade sve do pedesete godine, a neke su ih nosile i do kraja života. Starci su inače hodali u opancima i obojcima.“²⁶³

²⁵⁵ „Opanci su bili ženska, muška i dječja obuća.“ Vidi tekst Zorić, V., *Opančarski obrt i rukotvorstvo*, str. 58. – 68., u Zorić, V. (ur.), *Koje dobre šuže: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006., citirani dio na str. 60.

²⁵⁶ Brenko 2006:80.

²⁵⁷ **Obojci** – „ 1. komad tkanine koji se ulaže pod stopala u opanke, komad platna u koji se umataju stopala (mjesto čarapa);

2. komad tkanine u obliku trake kojim se obavijaju noge od gležnja do koljena, dio nekih vojničkih uniformi.“

Elektronički izvor: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFtmWRO%3D 21.5.2019.

²⁵⁸ Brenko 2006:80.

²⁵⁹ Brenko, A., *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj*, u: Zorić, V. (ur.), *Koje dobre šuže: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006., str. 73. – 109., citirani dio na str. 80.

²⁶⁰ Brenko 2006:87.

²⁶¹ Brenko, A., *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj*, u: Zorić, V. (ur.), *Koje dobre šuže: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006., str. 73. – 109., citirani dio na str. 87.

²⁶² Brenko 2006:87.

²⁶³ Brenko, A., *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj*, u: Zorić, V. (ur.), *Koje dobre šuže: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006., str. 73. – 109., citirani dio na str. 89. i 91.

6. ZAKLJUČAK

U diplomskom radu navedena su mjesta okolice Cernika, točnije Općine Cernik. Uz Cernik, kazivači i kazivačice su bili iz Baćin Dola, Banićevca, Giletinaca, Opatovca, Šagovine Cernikče te iz Šumetlice. Podvrško je izostavljeno zbog starosne dobi živućih mještana jer su se tražili kazivači ili kazivačice koji su nosili narodnu nošnju ili je se sjećaju preko svojih roditelja.

Turskim osvajanjem 1536. godine Cernik pada pod njihovu vlast. Između 1590. i 1607. godine Cernik postaje sjedište sandžaka te time dobiva na regionalnoj važnosti. Zbog uloge Cernika za vrijeme turske vladavine te zbog lakšeg obavljanja poslova dolazi do ranog i postepenog gubljenja narodne nošnje u svakodnevnom nošenju. Analiziranjem narodne nošnje okolice Cernik naišlo se na podudaranja s Požeškim krajem što zbog njegove blizine što zbog različitih seoba, na primjer udajom se iz jednog područja donesu nazivi te neki predmeti u drugo područje.

Uspon Cernika završava 1687. godine protjerivanjem Turaka iz Slavonije te pripajanjem Habsburškoj Monarhiji dolazi do dijeljenja na Vojnu krajinu i Provincijal. Teritorijalno, Baćin Dol, Banićevac, Gletinci, Opatovac, Šagovina Cernička te Šumetlica pripadali su Provincijalu koji je prozvan Paurija. Uz starosjedilačke obitelji okolicu Cernika su počeli naseljavati stanovnici Like, Hrvatskog zagorja, Gorskog kotara.

Prema Flügelovom razlikovanju 'pomodnoga' [*'modish'*] i 'stalnoga' [*'fixed'*] narodna nošnja svrstala se u područje 'stalnoga' [*antimode*] koje se mijenja sporo u vremenu, a cjelokupna vrijednost donekle ovisi o trajnosti. Prema Rihtman-Auguštin pod pojmom narodna nošnja misli se na način odijevanja i na kostime ili odjeću što je nosi narod. Muraj piše kako proces postupnog napuštanja narodne nošnje među hrvatskim seljaštvom započinje oko druge polovice 19. stoljeća. Dok seljaci napuštaju narodnu nošnju, građanstvo uvodi njezine elemente u građanski tip odijevanja. Za to je zaslužno buđenje hrvatske nacionalne svijesti osnivanjem Hrvatske seljačke sloge te Ilirskog pokreta.

U razgovoru s kazivačima i kazivačicama saznaje se kako još i danas, 2019. godine, neki živući stanovnici svakodnevno nose narodnu nošnju. Na temelju takvih kazivanja usuđujem se napisati kako narodna nošnja još nije nestala iz svakodnevnog nošenja.

Simončić piše o zakonima protiv raskoši i njihovom utjecaju koji seže čak od starog Rima. Zakoni protiv raskoši prisutni su od antike sve do 19. stoljeća ticali su se različitih zabrana što zbog prepoznavanja staleža do razlikovanja *prostitutki* od ostalih žena. Prekretnicu u odijevanju, točnije slobodi odijevanja Simončić navodi Francusku revoluciju te pad Bastilje 1789. godine.

Kroz proučavanje *zakona protiv raskoši* ili *zakona o raskoši* kao što Simončić primjećuje kako je u fokusu bila žena, tako se i kroz narodnu nošnju daje zaključiti ista tvrdnja. Nakon propadanja *seoskih zadruga* mnogi autori vide ženu kao razlog napuštanja narodne nošnje. Dok se u građanskom odijevanju nakon Francuske revolucije udana žena odijevanjem pokazuje statusnu moć muža, s narodnom nošnjom u okolici Cernika nije tako. Žena se nakon udaje „smiruje“ u načinu odijevanja i kićenja.

U narodnim nošnjama muškarci su imali manja, čak i nikakva odstupanja u raspoznavanju mladića od oženjenih muškarca dok se kod *cure*, žena vidjela velika razlika. Takve razlike u načinu odijevanja *cure*, žene, žene u *rušnji* možemo nazvati *zakoni o raskoši* jer svojim „nepisanim“ pravilima jasno daju znakove kojima se raspoznaje određeni status u društvu.

Ženska narodna nošnja u svojoj starijoj varijanti bila je *cjelovita* dok se kasnije „reže“ na dva dijela te dobivaju *oplećak* koji čini gornji dio i *skuti* koji čine donji dio narodne nošnje. Na utjecaj kasnorimske tunike s rukavima u gore navedenom tipu narodne nošnje pišu Ivanković i Šimunić.

U razgovoru s kazivačima i kazivačicama naišla sam na različita kazivanja plavljenja narodne nošnje *flebom*. Netko je tvrdio kako je to narodna nošnja naroda druge vjeroispovijesti dok su neki tvrdili kako je takva nošnja nošena na području Cernika. Nakon razgovora s prof. Matoković, višom kustosicom etnološkog odjela u Gradskom muzeju Požega, zaključila sam kako velike razlike u narodnoj nošnji naroda različite vjeroispovijesti nema. Citiranjem različitih autora takva tvrdnja se proteže kroz cijeli diplomski rad.

Kod muške narodne nošnje velikih razlika u društvenom statusu nema. Naglasak je znao biti na detaljima na *košulji*, ukrasu na *kapi* i tako dalje.

U diplomskom radu prikazani su dijelovi narodne nošnje iz privatnog vlasništva. U kazivanjima žitelja koji su pokazali nasljeđene dijelove narodne nošnje vidljiv je ponos na podrijetlo te izgrađena svijest o vrijednosti „komada“ koje posjeduju stoga ovaj diplomski rad

završavam citatom Antuna Jirouška. „(...) naša su odijela dragocjena, jer mi u njima i na njima vidimo ne samo našu slavnosku nego i hrvatsku prošlost; ta u njima je dolazila uvijek dosada do svoga izražaja pjesnička duša i umjetnička ruka hrvatske seljakinje i hrvatskoga seljaka. Te divne sposobnosti, što smo ih namrli od djedova naših, a nije nam ih dao tuđinac, ne smijemo sada lakhoumno napuštati, to nam ne dopušta naš narodni ponos i osjećaj tisućljetnoga obstanka narodne seljačke prosvjete.“²⁶⁴

²⁶⁴ Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, **1962.**, Vol. 3, No. 2, 2006., str. 7. – 60., citirani dio na str. 11., preuzet iz izvora Jiroušek, A., *Čuvajmo ono što su nam djedovi namrli*, Seljačka prosvjeta, 1927., 2:111. – 112.

7. Literatura

- 1) Aga, A., *Cerničke tvornice krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Poglavarstvo Općine Cernik, Cernik, 1998.
- 2) Babić, Lj., *Boja i sklad; Prilozi za upoznavanje hrvatskog seljačkog umieća*, Zagreb, 1943.
- 3) Barthes, R., *Système de la Mode*, Éditions du Seuil, 1983. godina, engl., *The Fashion System*, University of California Press, 1990.
- 4) Bičanić, R., *Kako živi narod*, Zavod za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva, Gospodarska sloga, 3 sv., Zagreb, 1936. – 1940.
- 5) Biočina, I., *Modus vivendi; Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, listopad 2014.
- 6) Blažek, P., *O bećarima*, str. 38. – 39., u: *Šokadija i šokci, 4; Šokadija danas; O smotrama i tradicijskim priredbama, o pjesmi i pjevačima, tamburi i tamburašima, gastronomiji i turizmu, važnija naselja i uspješnije tvrtke Šokadije...*, SN „Privlačica“, Vinkovci, 2007.
- 7) Bonifačić, V., *Etnološka istraživanja i kanonizacija „izvornih“ narodnih nošnji u Hrvatskoj 1930-ih*, Etnološka istraživanja, 1981., No. 12/13, 2008., str. 9. – 27.
- 8) Brenko, A., *Obuća i njeno značenje u seoskim zajednicama u Hrvatskoj*, str. 73. – 109., u: Zorić, V. (ur.) *Koje dobre šuze: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006.
- 9) Brenko, A., *O modi i narodnoj nošnji, Zagrebačke uspomene, etnografske slike grada*, Katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb 1994.
- 10) Bušić, K., *Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, 1981., No. 18/19, 2014., str. 163. – 188.
- 11) Bušić, K., *Hrvatski narodni preporod – surka i trobojnica*, str. 70. – 76., Vitez – Bušić – Forjan (ur.), Katalog izložbe: *Smotre folklora i simboli identiteta; U povodu 50. Međunarodne smotre folklora*, Etnografski muzej, Zagreb, 2016.,

- 12) Bušić, K., *Narodna nošnja i seljački pokret, Seljačka sloga*, Vitez – Bušić – Forjan (ur.), Katalog izložbe: *Smotre folklor a i simboli identiteta; U povodu 50. Međunarodne smotre folklor a*, Zagreb: Etnografski muzej, 2016.
- 13) Cvitan-Černelić, M., Bartlett, Dj., Vladislavić, A. T., *Moda; Povijest, sociologija i teorija mode*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- 14) Čapo, J., *Vlastelinstvo Cernik; Gospodarstvene i demografske promjene na hrvatskom selu u kasnome feudalizmu*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1991.
- 15) Đurić, T., *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Zavičajni klub Nova Gradiška, Zagreb, Nova Gradiška, 1991.
- 16) Gavazzi, M., *Hrvatska narodna umjetnost*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- 17) Gavazzi, M., *Iz biologije narodne nošnje*, Hrvatsko kolo: naučno i umjetnički zbornik, Knj. 16, 1935., str. 126. – 141.
- 18) Grau, F.-M., *Povijest odijevanja*, Kulturno informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, studeni 2008.
- 19) Grupa autora, *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016.
- 20) Guenther, I. V., *Nazi „Chic“? German Politics and Women's Fashions, 1915. – 1945.*, u: *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, Berg Publishers, Volume 1, Issue 1, February 1997.
- 21) Flügel, J. C., *The psychology of clothes*, Hogarth Press, 1930.
- 22) Franić, I. T., *Staro narodno bojadisanje kućnim bojama*, Štampa državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1937.
- 23) Glasnik županije Požeške, 1891., br. 45, 1917., str. 2
- 24) Ivanković, I., Šimunić, V., *Hrvatske narodne nošnje – Croatian National Costumes*, Multigraf d.o.o., Zagreb, 2001.
- 25) Jančula, J., *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, Vlastita naklada, Cernik, 1980.

- 26) Jiroušek, A., *Čuvajmo ono što su nam djedovi namrli*, Seljačka prosvjeta, 1927., 2:111. – 112.
- 27) Kale, J., *Kulturna istraživanja narodne nošnje*, Etnološka istraživanja, 1981., No. 15, 2010., str. 175. – 202.
- 28) Kolić-Klikić, V., *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2015.
- 29) Kolić Klikić, V., *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije; Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*, Gradski muzej Nova Gradiška, Nova Gradiška, 2007.
- 30) Kovesi Killerby, C., *Sumptuary Law in Italy; 1200. – 1500.*, Clarendon Press, Oxford, 2002.
- 31) Lalić, Z., *Selo Mala; Pripovijest minulog doba*, Nova Gradiška, srpanj 2014.
- 32) Lechner, Z., *Etnološki zapisi iz Baranje*, Studia ethnologica, 1989., Vol. 4, 1992., str. 209. – 217.
- 33) Lukač, K., *Zašto nam narod propada?; Promišljanja Luke Lukića o razlozima raspada seljačkih obiteljskih zadruga i „bijeloj kugi“ na području Brodskog posavlja*, Etnološka istraživanja, 1981., No. 21, 2016., str. 41. – 55.
- 34) Oriovčanin, L. I., Zagreb, 1874., pretisak, Nova Gradiška, 1990.
- 35) Muraj, A., *Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 1962., Vol 3, No. 2, 2006., str. 7. – 40.
- 36) Polhemus, T., Procter, L., *Fashion & Anti-fashion: Antropology of Clothing and Adornment*, Thames & Hudson, London, 1978.
- 37) Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproducent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975.
- 38) Rihtman-Auguštin, D., *Razmišljanje o »narodnoj nošnji« i modi*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 1962., Vol. 13, No. 1, 1976., str. 113. – 121.
- 39) Rosić, M., *Katalog izložbe: Narodne nošnje Novogradiškog kraja*, za izdavača: Općinsko poglavarstvo – Staro Petrovo Selo, Staro Petrovo Selo, 2004.

- 40) Simončić, K. N., *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Plejada, Zagreb, 2012.
- 41) Simončić, K. N., *Prilog poznavanju povijesti odijevanja: zakoni protiv raskoši i njihov utjecaj*, u: Hošić, I., (ur.), *Pažnja! Odjeća, umjetnost, identitet*, Tehnički fakultet Univerzitet u Bihaću, Bihać, 2014., str. 13. – 29.
- 42) Sršen, S. (ur.), *Popis sandžaka Požega 1579. godine; Defter-i Mufassal-i Liva-i Pojega 987.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2001.
- 43) Šestan, I., *Narodna nošnja Slavonije*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1984.
- 44) Šulek, B., *O važnosti narodne nošnje*, 1842., Danica Ilirska 52.
- 45) Tkalčić, V., *Seljačke narodne nošnje u području Zagrebačke gore*, Narodna starina 10, 1925., str. 133. – 137.
- 46) Vodopija, M., *Nošnja kao sustav funkcija i poruka*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 1962., Vol. 13, No. 1, 1976., str. 155. – 160.
- 47) Vojnović-Traživuk, B., *Teorijska razmatranja o narodnoj nošnji*, Etnologica Dalmatica, 1992., Vol. 10, No. 1, 2001., str. 81. – 87.
- 48) Vrtovec, I., *Narodni nakit Hrvatske*, Grafički zavod Hrvatske, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
- 49) Zorić, V., *Opančarski obrt i rukotvorstvo*, str. 58. – 68., u: Zorić, V. (ur.) *Koje dobre šuze: šetnja kroz povijest obuće*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2006.
- 50) Zorić, V., *Starinsko žensko češljanje i opremanje glave*, str. 243. – 281., u Vitez, Z., Muraj, A., (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Barbat; Institut za etnologiju i folkloristiku; Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2001.

7.1. Elektronički izvori

- 1) **Općina Cernik**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/osnovni_podaci.html 21.5.2019.
- 2) **Baćin Dol**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/bacindol.html> 21.5.2019.
- 3) **Banićevac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/banicevac.html> 21.5.2019.
- 4) **Giletinci**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/giletinci.html> 21.5.2019.
- 5) **Golobrdac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/golobrdac.html> 21.5.2019.
- 6) **Opatovac**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/opatovac.html> 21.5.2019.
- 7) **Opršina**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/oprsinac.html> 21.5.2019.

- 8) **Podvrško**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/podvrsko.html> 21.5.2019.
- 9) **Sinlije**, vidi elektronički izvor: <http://www.cernik.hr/sinlije.html> 21.5.2019.
- 10) **Šagovina Cernička**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/cernicka_sagovina.html 21.5.2019.
- 11) **Šumetlica**, vidi elektronički izvor: <https://www.cernik.hr/sumetlica.html> 21.5.2019.
- 12) **Općina Cernik**, vidi elektronički izvor: https://www.cernik.hr/osnovni_podaci.html 21.5.2019.
- 13) **Ivana Biočina**, vidi <http://www.ivanabiocina.com/> 21.5.2019.
- 14) **Bećarac**, vidi elektronički izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Be%C4%87arac> 21.5.2019.
- 15) **Antika**, citirani dio na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034> 21.5.2019.
- 16) **Gaius Oppius**, vidi elektronički izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Gaius_Oppius 21.5.2019.
- 17) **Karolinško kraljevstvo** – „**Karolinško Carstvo**“, citirani dio na https://sh.wikipedia.org/wiki/Karolin%C5%A1ko_Carstvo 21.5.2019.
- 18) **Karolinzi**, vidi elektronički izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30640> 21.5.2019.
- 19) **Kler**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31855> 21.5.2019.
- 20) **Catherine Kovesi Killerby**, vidi elektronički izvor: <https://www.google.com/search?q=catherine+kovesi+killerby&oq=c&aqs=chrome.69i59l3j5l3.1340j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> 21.5.2019.
- 21) **Renesansa**, vidi elektronički izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52451> 21.5.2019.
- 22) **Sparta**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57338> 21.5.2019.
- 23) **Aristotel**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834> 21.5.2019.
- 24) **Plutarh**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48823> 21.5.2019.
- 25) **Prosvjetiteljstvo**, vidi elektronički izvor <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50722> 21.5.2019.
- 26) **Francuska revolucija**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20397> 21.5.2019.
- 27) **Proklamacija**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50586> 21.5.2019.
- 28) **Treći Reich**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62150> 21.5.2019.
- 29) **Cernik**, vidi elektronički izvor: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Cernik_\(Brodsko-posavska_%C5%BEupanija\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Cernik_(Brodsko-posavska_%C5%BEupanija)) (21.5.2019.)
- 30) **Feudalizam na hrvatskom području**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=19403> 21.5.2019.
- 31) **Zlatovez**, citirani dio na elektroničkom izvoru: <http://www.zlatovez.com/> 21.5.2019.
- 32) **Obuća**, vidi elektronički izvor <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44655>, 21.5.2019.
- 33) **Obojci**, elektronički izvor: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFtmWRQ%3D 21.5.2019.

7.2. Vizualni izvori

Slika 1. Općina Cernik. Slika preuzeta iz knjige *Sedam stoljeća Cernika: zbornik radova*, Cernik, 1994., str. 4.

Slika 2. Grupa mladića i djevojaka za Srce Isusovo ispred crkve sv. Petra Apostola u Cerniku. Snimljeno 40-ih ili 50-ih godina 20. stoljeća. Privatno vlasništvo, Cernik.

Slika 3. Fotografija snimljena 30-ih godina 20. stoljeća. Privatno vlasništvo, Cernik.

Slika 4. Etnografska podjela Hrvatske. Slika preuzeta iz *Uvoda*, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975.

Slika 5. Dijelovi ženske narodne nošnje koji su karakteristični za Slavoniju i Baranju. Slika preuzeta iz *Ženska nošnja Slavonije*, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb 1975.

Slika 6. Cjelovita narodna nošnja. Predstavlja nacrtani dio pod brojem a/2. (Slika 5) Privatno vlasništvo, Cernička Šagovina. Odjevni predmet, po kazivanju vlasnice K 9, datira iz vremena oko 70-ih godina 18. stoljeća.

Slika 7. Cjelovita narodna nošnja. Predstavlja nacrtani dio pod brojem a/2. (Slika 5) Privatno vlasništvo, Opatovac. Odjevni predmet, po kazivanju vlasnice K 6, datira iz vremena prve polovice 19. stoljeća.

Slika 8. Grupna fotografija vjenčanja. Privatno vlasništvo, Giletinci. K 5 udala se 1940. godine iz Opatovca u Giletince.

Slika 9. Bračni par: K 5 i pokojni suprug Bakunić, Marko. Privatno vlasništvo, Giletinci.

Slika 10. Razdvojeno ruho, to jest mali *oplećak*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci. K 5 nije se mogla sjetiti kad je *oplećak* nošen, pretpostavka je za njezinog boravka u Opatovcu, prije udaje u Giletince jer se ne sjeća da je u Giletincima nošena narodna nošnja. Navedeni podaci odnose se na slike 11. i 12.

Slika 11. *Razdvojeno ruho*, to jest prednji dio malog *oplećka*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci.

Slika 12. *Razdvojeno ruho*, to jest prednji dio malog *oplećka*. (Vidi sliku 5.) Privatno vlasništvo, Giletinci.

Slika 13. Rub *krila* obojena *flebom*. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška.

Slika 14. *Krila* obojena flebom. Prijašnja vlasnica K 10. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška.

Slika 15. Slika „Seljanke u trgovini“, ulje, platno, akademskog slikara Stevana Čalića, Požega, 1917. godina, inventarni broj U-58, Zbirka slika, Gradski muzej Požega. „Motiv prikazuje *genre* scenu u trgovini požeškog trgovca Đoke Jovanovića koji seljankama u požeškoj narodnoj nošnji pokazuje robu. Slika prikazuje trgovinu na trgu sv. Trojstva u Požegi koja se nalazila unutar bolti.“ Citirani dio preuzet iz Glasnika županije Požeške, **1891.**, br. 45., 1917. godina, str. 2.

Na slici su vidljiva *krila* sa *zatkom* crne, crvene i bijele boje.

Slika 16. *Crvena* ili *gizdava zaprega*. Privatno vlasništvo, Opatovac.

Slika 17. Marama za glavu. Privatno vlasništvo, Nova Gradiška. Prijašnja vlasnica marame K 7, rođena je u Podvrškome, udala se u Golobrdac pa preselila u Šumetlicu.

Slika 18. Tri žene. „Starije žene nosile su i bijele rubine sitno skrenute okomito s prednje strane malo podignute. Pregače su protkane srmom, a na leđima tanke vunene marame.“²⁶⁵

Slika 19. Dijelovi muške narodne nošnje koji su karakteristični za panonsko područje. Slika preuzeta iz Muška nošnja sjeverne Hrvatske, u Radauš Ribarić, J., Etnografski muzej Zagreb, *Narodna nošnja Hrvatske*, Spektar, Koproductent Znanje Zagreb, Zagreb, 1975.

Slika 20. *Gaće*. Privatno vlasništvo, Banićevac. *Gaće* od 5 pola, pripadaju razdoblju prije 2. svjetskog rata, godina nije poznata.

Slika 21. *Košulja*. Privatno vlasništvo, Banićevac. *Košulja* pripada razdoblju prije 2. svjetskog rata.

²⁶⁵ Rosić, M., *Katalog izložbe: Narodne nošnje Novogradiškog kraja*, za izdavača: Općinsko poglavarstvo – Staro Petrovo Selo, Staro Petrovo Selo, 2004.